

Transilvania

An. XLV.

1 Martie v. 1914.

Nr. 3.

Ioan Gottlieb Fichte.

† la 27 Ianuarie 1814.

«Was für eine Philosophie man wähle, hängt davon ab, was man für ein Mensch ist». (Einleitung in die Wissenschaftslehre 1797. Opere complete vol. I. pag. 434).

Fichte este unul dintre marii filozofi idealişti, cari au urmat după Kant. Acesta — după propria sa apreciere — a produs în filozofie o asemenea schimbare de perspectivă, cum produsese odinioară Copernicus o schimbare în astronomie, faţă de concepţia geocentrică a lui Ptolemeu. Copernicus a afirmat că nu soarele şi planetele se învârtesc în jurul pământului, ci acesta împreună cu celelalte planete roteşte în jurul soarelui. Până la Kant a existat în filozofie o direcţie empiristă, care îşi explică problema cunoaşterii aşa, că ideile respective reprezentaţiunile intelectului nostru, ar fi un fel de copii, mai mult sau mai puţin fidele, a obiectelor existente înafară de noi. Filozoful englez David Hume, trăgând ultimele consecvenţe ale acestei teorii, a ajuns la un scepticism, care negă cu desăvârşire posibilitatea cunoaşterii. Kant, stimulat tocmai de scepticismul lui Hume, şi-a propus a salvă posibilitatea cunoaşterii şi în acest scop a afirmat, că nu ideile se îndreaptă după obiectele existente înafară de noi, ci acestea — întrucât există în sfera experienţii posibile — sunt condiţionate în felul lor de a fi, respective sunt formate prin funcţiunile proprii conştiinţei noastre. Lumea fenomenală o creăm noi după formele intuiţiei şi după categoriile minţii noastre, de aceea putem ca să o şi cunoaştem.

Făcând Kant aceasta cutezătoare afirmaţiune, s'a temut să nu cadă în osânda filozofului Berkeley, care a negat existenţa obiectelor materiale, zicând că ele există numai ca reprezen-

tațiuni produse în intelectul nostru de către Dumnezeu, deci a zis, că la spatele lumii fenomenale, într'o sferă absolut neaccesibilă experienței noastre, în lumea noumenală, există obiectele și independente de noi, însă despre acestea noi nu putem avea nici un fel de cunoștință. Obiectele acestea le numește Kant «Dinge an sich». Ele nu se pot cunoaște, fiindcă formele intuițiunii și categoriile minții nu se pot aplica asupra lor, iar dacă totuș s'ar aplica, în locul științei adevărate am obține simple fantasmagorii dialectice, cunoștințe absolut false și seducătoare.

Prin acceptarea «Ding an sich»-urilor, Kant a voit a salva măcar un rest de realism pentru sistemul său filozofic, spre a se scuti de invinuirea idealismului. Incercarea aceasta n'a reușit, pentrucă chiar și numai admiterea obiectelor ca «Dinge an sich», stă în contradicere cu afirmarea, că despre ele nu putem ști nimic din pricina categoriilor minții, cari numai în lumea fenomenală se pot întrebuița; căci existența este doar o categorie și a admite existența noumenelor ca cauze pentru fenomene, înseamnă a aplica și categoria cauzalității în mod nepermis, iar aceasta trage după sine întreaga serie a categoriilor, cum e: calitatea, cantitatea etc.

Contrazicerea aceasta a observat-o și Kant, în loc de a o înlătură însă prin o schimbare radicală a sistemului său, și-a luat refugiul la parafrizarea nimic zicătoare, că «Ding an sich»-ul ar fi numai o noțiune de limită, un «Grenzbegriff».

Unul dintre contemporanii lui Kant, Jacobi, a formulat foarte nimerit această contradicere, când a zis: «Fără de presupunerea realismului nu poți intra în sistemul lui Kant, și dacă-l presupui nu mai poți rămâne în lăuntrul sistemului». Fichte, ca om rezolut și consecvent, deși a avut mare stimă față de înțeleptul din Königsberg, n'a putut suferi atitudinea echivocă, deci a negat realitatea noumenelor.

Cu ocaziunea aceasta a rostit cuvintele așezate în fruntea acestui articol: «Ce fel de filozofie își alege cineva, depinde dela aceea, că ce fel de om este el». Fichte a rostit aceste cuvinte mai ales pentru consecvențele ce le avea admiterea noumenelor pentru filozofia practică.

Fichte este omul activității, care nu suferă nici un fel de restrângere a acesteia. A nu putea, însemnează pentru Fichte a

nu voi și cine nu-și inactivează voința până la extrem, suferă de păcatul cel mai mare (das radikale Gebrechen), e robul trândăviei.

În noumene a văzut Fichte niște piedeci pentru activitatea eului, a trebuit deci să le înlăture. O existență în afară de noi, o existență a obiectelor pentru sine nu poate să aibă loc. Lumea este produsul sau reprezentațiunea noastră.

Cum ajunge însă eul să-și reprezinte lumea ?

Fichte caută un punct absolut sigur pentru a desfășura apoi din acest punct toate fenomenele.

Mai sigur ca orice este judecata identică: A este A. În această judecată nu se zice că A *este*, ci *dacă* A este, atunci este A. Judecata exprimă raportarea lui A asupra sa. Raportarea aceasta însă nu poate fi în obiectul considerat ca existent desinestătător, ci raportarea lui A asupra sa se face prin mijlocirea eului. Eul își reprezintă pe A ca identic cu sine. Această judecată este tipică pentru toate cunoștințele noastre — întrucât aceste sunt stabiliri de raporturi între obiecte — deci toate cunoștințele se realizează în și prin eu. Lumea este produsul cunoașterii noastre, ea este fapta, creațiunea eului. Eul nu este o substanță, care să primească impresiuni dinafară și apoi să intre în activitate — cum a zis Kant — ci el este numai activitate, el trăește întrucât cunoaște și lucrează, întrucât își creează lumea cunoașterii sale. Un eu neactiv nu există. Lumea există pentru noi și prin noi. Din judecata: A este A rezultă că eul singur există pentru sine, iar toate celelalte sunt condiționate prin eu.

A doua judecată pe care ni-o dă conștiința empirică cu absolută siguranță este: Non-A nu este A. Prin aceasta se exprimă că eul își opune ceva ce nu este eu. Acest ne-eu va fi în toată privința contrarul dela aceea ce este eul. Eul se mărginește pe sine opunându-și un ne-eu și prin aceasta corelațiune, eul absolut în parte se coboară în lumea ne-eurilor, devine eu empiric. În lumea empirică eul este strâmtorat, e legat în conexiunea cauzală a fenomenelor. Totuș, întrucât eul absolut e liber, iar eul empiric este numai o mărginire timporală a aceluia, are și acesta menirea și facultatea de a deveni liber.

Eul, întrucât stă în corelațiune cu ne-eul și este determinat prin el, săvârșește funcțiuni intelectuale sau teoretice, iar, întrucât își afirmă libertatea determinând ne-eul, satisface menirea sale morale sau practice. Dacă cineva consideră mai mult funcțiunea rațiunii teoretice, care este rezultatul influinței ne-eului asupra eului, înclină spre realism, cine însă îi dă primat rațiunii practice, transpune activitatea numai în eu și este idealist.

Fichte este idealist în toată puterea cuvântului și atribuie rațiunii practice însemnătate neasămănat mai mare, ca celei teoretice. Menirea omului este de-a progresa în privința morală. Insaș Dumnezeirea o identifică Fichte cu ordinea morală — din care cauză a și fost acuzat de ateism — și fiecare om este dator a se pune în serviciul ordinei morale, urmând în aceasta privință glasului conștiinței sale. Eul absolut are libertatea metafizică, iar eul empiric trebuie să ajungă la din ce în ce mai desăvârșită libertate etică, fiind stăpân peste sine și peste ne-eu. Eul absolut are existență, iar eul empiric e dator a se ridica la existență. «Das absolute Ich hat das Sein, das empirische Ich hat das Sein sollende»). Eul empiric nu are încă libertate deplină, e dator însă să și-o câștige și dacă va ajunge la această libertate, va avea parte și de existența eului absolut.

Intreaga natură servește numai spre scopul, ca omul să o nimicească iarăși, să o formeze, să o pătrundă și să o lumineze cu rațiunea sa, să o cuprindă fără de rest și să o ieie oarecumva în sine, ca să nu mai fie ne-eu, ci totul să fie eu. În fiecare eu empiric trebuie să străbată tot mai mult și în sfârșit să triumfeze eul absolut.

Natura se opune ce e drept, însă dacă vom voi fără de șovăire și nu ne vom lăsa amorțiți de lenevire, trebuie să o învingem, pentru că ea este creată de eul absolut anume în vederea activității eului nostru, spre a ne desăvârși și a ajunge la libertatea și existența eului absolut. Fieștecare din noi poartă în sine un germene din eul absolut și acest germene trebuie cultivat și dezvoltat neconținut.

Trebuie să ascultăm numai de glasul conștiinței noastre și vom ști neîndoios ce suntem datori a face, pentru că în conștiința noastră grăește însuși eul absolut cu un ton de absolută îndatorire (mit dem Tone des absolut Sein sollenden). Ceeace

ne spune eul absolut e clar și lămurit, pentrucă el nu cuprinde în sine nici un conflict sau desbinare «întocmai așa precum 1 nu este 2». *«Eul empiric, trecând prin nenumărate trepte în procesul desăvârșirii sale morale, se întoarce iarăși la eul absolut».*

Omul este dator a fi folositor societății lucrând pentru prosperarea ei, pentru eliberarea neamului omenesc de sub sclăvia naturii și pentru nobilitarea și desăvârșirea tuturor. Noi suntem datori să facem aceasta, fiindcă aceea ce suntem, am devenit numai sub scutul și îngrijirea societății și în societate va putea să ajungă omul la desăvârșire. Progresul se realizează prin conlucrarea tuturor oamenilor de bine. Sentimentul demnității mele și puterea mea crește, dacă văd că existența mea nu este fără de scop, că și eu formează o zală mică, dar necesară în lanțul mare, care se întinde dela primul om și până în eternitate. Toți binevoitorii omenimei, toți eroii progresului au lucrat pentru mine; eu încă sunt chemat a mă înrola sub steagul idealului lor și eu trebuie să apropiu de desăvârșire templul măreț rămas neisprăvit în urma lor. Și dacă și eu trebuie să încetez ca ei, e totuș idea cea mai sublimă, că dacă voi lua asupra mea acel măreț obligământ, care pentru îndeplinirea sa reclamă o eternitate, nu voi încetă nici când a lucra și peste tot nici când nu voi mai încetă a fi: «Acea ce se numește moarte, nu poate să-mi întrerupă opera mea: pentrucă opera mea trebuie să fie isprăvită și nu se poate isprăvi în timp — deci existența mea nu este legată de timp, eu sunt etern. În momentul, când am luat asupra mea acel măreț obligământ, m'am făcut stăpân pe eternitate. Capul mi-l ridic cu îndrăsneală cătră stâncile amenințătoare, cătră cataractul turbat și cătră tunetul norilor ce innoată într'o mare de foc și zic: sunt etern și sfidez puterea voastră! Năpustiți-vă toate asupra mea, tu ceriule și tu pământule amestecați-vă într'un tumult turbat și voi elemente porniți luptă sălbatică împotriva mea, striviți și cel din urmă atom din trupul meu; — voința mea cu planurile ei nestrămutate să plutească asupra ruinelor universului, căci eu mi-am aflat menirea și aceasta este mai durabilă decât voi; ea este eternă și eu sunt etern, ca și ea». (Einige Vorlesungen über die Bestimmung des gelehrten, 1794. Opere complete, vol. VI. pag. 322).

Iată cum vorbește un om, la care ca la mai puțini alții cuvintele sunt străbătute de puterea sfântă a convingerii, un om

care cu drept cuvânt a zis, că și-a ales filozofia aceasta, fiindcă el așa este. Prin armonia desăvârșită a cuvintelor cu faptele sale, Fichte s'a ridicat între cei mai aleși bărbați ai omenimei, el va rămâne pentru toate timpurile o personalitate simpatică și impozantă, va fi pururea un model de caracter desăvârșit.

Vieța lui întregă — abia 52 de ani — a petrecut-o în continuă activitate, nicicând n'a căutat comoditatea, când aceasta ar fi trebuit să o plătească cu suprimarea convingerilor sale. A trăit în neagră mizerie ca instructor în diferite familii și când și-a asigurat viitorul, ajungând profesor la universitatea din Iena, n'a pregetat a lua din nou calea pribegiei, îndată ce a fost învinovățit de ateism și s'a încercat a i se reduce libertatea filozofării. A trebuit să înghită amarul ironiei chiar dela Goethe — odinioară prieten și sprijinitor al său — acum însă ministru și judecător al său la guvernul din Weimar, care i-a zis, că ne-eul se manifestează câteodată foarte drastic și neplăcut.

Când după lupta dela Iena, Prusia a fost strivită și familia regală s'a retras succesiv până la Memel în granița de est, Fichte s'a dus la Berlin și aici în sunetul asurzitor al tobelor tamburilor francezi, cari cutierau străzile orașului, în iarna din 1807—1808 și-a ținut memorabilele sale cuvântări cătră națiunea germană, trezind în marea de ascultători avântul încrederii în puterile proprii și oțelindu-le voința spre fapta mare din 1813. Fichte prin puterea cuvântului său a ridicat dela pământ un neam întreg, l-a pornit pe calea faptelor și imperiul german, care atunci a fost sters de pe harta Europei, în scurtă vreme a reapărut întinerit și plin de viață, cum nu este altul să-i samene.

Cum oamenii, sunt aplicați a explica evenimentele mai mult după factorii fizici cari conlucră la realizarea lor, iar factorii spirituali sunt nebăgați în seamă, s'a întâmplat că profetul regenerării poporului german, autorul spiritual al învingerii dela Lipsca, a fost tratat cu puțină recunoștință de cătră urmași. La serbarea celui dintâi centenar al universității din Berlin, am rămas nemulțămît, când oratorul festiv — un filozof și el — în fața împăratului a spus cu adâncă mâhnire, că națiunea germană, care a împodobit orașele cu fel de fel de monumente, a rămas datoare unuia dintre cei mai mari binefăcători ai săi. Locul unde a grăit Fichte este un loc sfânt și în semn de vecinică și pioasă aducere aminte, trebuie să se ridice pe el un monument demn de marele Fichte și demn de poporul german.

S'a amintit, cu ocazia centenarului universității din Berlin, numele lui Fichte, fiindcă și el a prezentat un plan pentru organizarea ei și în anul 1811 a fost rectorul universității din nou înființate, a fost «*der Imperator auf dem Katheder, dem die Sätze vom Munde kamen wie Befehle*». Planul lui Fichte nu a fost primit, fiindcă cuprindeă inovări prea radicale față de universitățile tradiționale. El a voit să creeze în universitate cea mai înaltă instituție de educațiune. Universitatea aveă să fie o adevărată academie, un loc în care tinerii prin activitate să-și desvoalte facultățile lor. Studenții să lucreze după un plan bine-determinat sub conducerea profesorului. Se vor face cât de multe dialogări socratice în locul prelegerilor uzitate până aici, în cari se reproduce și cu graiul aceea ce e cuprins în cărți. În evul mediu aveă rost această întocmire, fiindcă nu erau cărți, azi însă sunt destule. Universitatea să-i deprindă pe studenți în arta cugetării științifice, să-i facă dexteri nu numai de a învăța, ci și de a-i învăța pe alții. Universitatea să fie seminarul profesorilor, pentrucă nu e deajuns să știi, ci trebuie să știi și predă înaintea altora, aceea ce știi. Studenții cei mai talentați vor formă o «societate academică», vor locui și mânca împreună, vor fi provăzuți cu toate cele trebuincioase până și cu bani de buzunar. În afară ei se prezintă ca o familie, condusă de un învățat mai în etate și stimat. Ei vor purtă aceeași uniformă ca și profesorii, întocmai cum soldatul poartă haina regelui. Ca și în academia lui Platon, ei vor constitui cercul mai restrâns al învățăceilor «regulari», cari împreună cu maestrul vor cercetă adevărul.

Cele mai multe din ideile lui Fichte cu privire la organizarea universității, s'au realizat cu timpul. Așanumitele seminarii sistematizate pe lângă singuraticile facultăți sunt instituțiuni plănuite de Fichte.

În Franța există o școală numită «*École normale supérieure*» care nu este altceva, decât un seminar pentru pregătirea profesorilor. Chiar și «societatea academică» a celor talentați s'a înființat în Franța la 1893. Ea se numește «*Fondation Thiers*», după marele ministru și savant dela începutul veacului al XIX-lea, a cărui soție și-a testat averea pentru acest scop. Actualul conducător al institutului, a declarat că la înființare s'au normat după planul lui Fichte,

Prin crearea unei astfel de universități a voit Fichte să-și împlinească în modul cel mai nobil rolul de educator al omenimei, făcându-se educatorul națiunii germane, pentru care a muncit și la urmă s'a și jertfit. Căci deși n'a purtat armă în războiul din 1813, împreună cu soția sa i-a îngrijit pe cei răniți și molipsindu-se de o boală, a încetat din viață în 27 Ianuarie 1814.

Acum după o sută de ani, ideile lui Fichte își serbează din nou triumful, reînviind în sistemul celui mai popular filozof al Franței, în sistemul lui Henri Bergson, care de curând a fost ales între nemuritorii academiei franceze.

În fine țin să amintesc că bine meritatul fost profesor de limba română la universitatea din Cernăuți, I. G. Sbiera, în fiecare an își deschidea cursurile prin citirea unei traduceri prescurtate a cuvântărilor lui Fichte către națiunea germană. Am înțeles poate prea puțin atunci rostul acestei practice, acum însă îmi dau seama, că acele înțelepte și însuflețite cuvinte, cari au făcut să se renască națiunea germană, ar trebui să fie sădite și în sufletele tinerilor noștri, ca focul sfânt al însuflețirii eroice, să le pătrundă întreaga ființă, curățindu-i de toate preocupățiunile mărunte ale comodității, să-i facă să simțească, că idealul e lucrul principal în viața unui neam cu viitor și că pentru realizarea acestuia sunt toți chemați a-și împlini datoria până la cea din urmă răsufare, așa cum a făcut și Fichte.

Dr. P. Roșca.

Istoria literaturii noastre vechi.

Cursuri populare de Sextil Pușcariu.

CAPITOLUL I.

4. ÎNCEPUTUL ISTORIOGRAFIEI ROMÂNE.

Istoriografia română începe acolo unde este a se căuta începutul oricărei mișcări literare în epoca aceasta, în mănăstiri, iar impulsul ei, în influența slavonă. Limba în care s'au scris întâile lucrări de natură istorică, nu putea fi nici ea alta, decât cea slavonă.

**Pomelnice
și anale.**

În mănăstiri era obiceiul a se purta pomelnice, în care se însemnau evenimentele mai importante atingătoare de aclele mănăstiri, în notițe scurte și fără nici o pretenție literară. În

mănăstirile domnești aceste începuturi de istoriografie națională pomeneau, pe lângă evenimentele importante pentru istoria mănăstirii, și data suirii pe tron a Domnilor, numeau părinții lor, însemnau numărul anilor de domnie și data morții; rar întâlnim câte un cuvânt mai mult. Subt influența analiștilor sârbi se desvoltară cu timpul, din aceste pomelnice, analele Țărilor românești, cu caracter oficial, supravegiate mai târziu de Domn, căruiua li plăcea a fi laudat în ele. Aceste anale oficiale, care primesc încetul cu încetul un colorit panegirist, plin de laude slugarnice la adresa Domnilor, trec de la mănăstire la mănăstire, după locul pe care și-l alegeau Domnii ca lăcaș de odihnă pentru osămintele lor; din relațiunile mai bogate despre evenimentele atingătoare de cutare mănăstire — un incendiu, clădirea unei aripi nouă, moartea egumenului, etc. — putem face astăzi deducții asupra lăcașului sfânt în care se continuă scrierea oficială. Căci între mănăstiri există o emulație de a deveni «domnești» și a se împărtăși astfel, nu numai de o cinste, ci și de favoruri mai mari. Astfel vedem într'un rând cum Grigore, egumenul mănăstirii Pobrata și mitropolitul de mai târziu al Moldovei, îl convinge pe Petru-vodă, care începuse clădirea Pobratei, să-și aleagă în această mănăstire locul de odihnă: «Mă nevoiui cu mult necaz și meșteșug de îndemnaiu pe Petru-vodă și pe Doamna sa, cu copiii lor, ca să-și aleagă locul de îngropare în acea mănăstire, măcar că din vechimi se înmormântă Domnii la Putna, încât călugării putneni până mai dăunăzi ocărau cu mari blestemuri și supărări» (ap. Iorga).

Originalele acestor pomelnice și anale nu le mai cunoaștem. Avem însă diferite copii, păstrate prin zbornice slavone împreună cu alte scrieri; astfel, în urma descoperirilor făcute de d-l I. Bogdan și a diferitelor sale studii, completate în urmă de St. Orășanu și d-l N. Iorga, putem reconstrui azi un tablou aproape complet al începutului istoriografiei moldovene și cunoaștem chiar numele celor mai însemnați între cei dintâi istoriografi români. Cât despre istoriografia munteană, de sigur că existau și acolo asemenea pomelnice și anale scrise slavonește. Dar ele nu au fost grupate, ca în Moldova, într'un corp de cronici și nici una nu ni s'au pătrat până azi. Despre existența lor putem face deducții numai din întâile cronici românești, care le-au utilizat mai târziu,

Analele de
la Bistrița
și de la
Putna.

Vechile anale, cu știri scurte din istoria țării și înșirarea seacă de date, repețându-se la fiecare Domn stereotipul «au domnit atâția ani și apoi au murit», ni s'au păstrat în două corpuri, în Analele dela Bistrița, care încep cu Dragoș, întemeietorul Moldovei (1359), și ajung până la 1506, și în Analele dela Putna, care încep și ele dela 1359 și se continuă, în redacția lui Bizeski, până la 1565. Dela întemeierea Putnii (1466) prin Ștefan cel Mare, analele acestea din urmă înregistrează tot mai multe date relative la mănăstire. Pe cât de mare e valoarea istorică a acestor scrieri lipsite de orice părtinire și vrăjmășie, pentru datele prețioase și obiectivitatea lor desăvârșită, pe atât de mică e valoarea lor literară, căci ele sânt lipsite de orice căldură. Sentimentul religios predomină: toate vin dela Dumnezeu, căruia avem să-i mulțumim pentru binele și pentru relele ce cad pe capul nostru.

Cronicarul
Macarie.

Întâiul cronicar român e Macarie († 1558). A fost egumen (1523) la mănăstirea Neamțu (care prin activitatea lui Teoctist «învățat ca nimenea altul» devenise un focar de cultură) și ajunsese mai târziu (1532) episcop de Roman.

Între operele slave care se copiau în mănăstirile noastre și care produceau admirațiunea nețărmurită a cetitorilor, eră pe vremea aceasta traducerea slavă a croniciei lui *Constantinos Manasses*, pe care a prelucrat-o, după o sută de ani, și Moxa. Aceasta eră un fel de istorie universală, care se extindea dela facerea lumii până la 1081 și aveă mai mult forma unui roman istoric, în versuri — nu mai puține de 6733! — foarte bombastice și întreșesute cu flori de stil și apucături retorice de gust bizantin. Manasses deveni măiestrul lui Macarie, care la 1542 se apucă să scrie istoria țării sale, începând-o cu moartea lui Ștefan cel Mare (1504), adecă din timpurile pe care le apucase el, și sfârșind-o cu instalarea protectorului său Petru Rareș în a doua domnie (1541). După vreo zece ani el continuă lucrarea sa, descriind evenimentele dintre anii 1541 și 1551.

Valoarea istorică a croniciei lui Macarie e discutabilă, căci acest om nu eră preocupat atât de faptele pe care aveă să le povestească, cât mai ales de felul cum le va scrie, de modul cum va rotunzi fraza, dându-i un aer de erudiție mai mare. Cu cât un mod de exprimare eră mai complicat și mai sucit, cu

atâta eră mai pe placul lui Macarie, care, în loc să spună bunăoară: «anul 7058 (=1550)» scrie: «în anul ce se capătă, dacă numeri de 7 ori câte o mie, și de 5 ori câte 5 și câte 5 de 5 ori și a opta rotație». Dl. I. Bogdan a arătat cum Macarie a împrumutat dela Manasses, cu puțin scrupul și sigur fiind de efectul favorabil ce-l va produce la cetitor, nu numai cele mai multe asemănări, reminiscențe mitologice, excursii morale, exclamațiuni, tropi și figuri retorice, ci chiar părți întregi pe care le aplică la eroul povestirii sale. «La descrierea fugei lui Petru Rareș prin munți, Macarie compilează 2 pasaje din Manasses, unul asupra pornirii la vânat a lui Marcian și soșilor săi, altul asupra pozițiilor ocupate de Iustinian lângă Constantinopole în lupta cu Philippic, rivalul său; lui Macarie îi trebuia o descriere de munți și păduri; puțin îi păsă dacă unul umblă în ele la vânat, iar altul caută scăpare dinaintea vrăjmașilor».

Un ucenic al lui Macarie a fost Eftimie, egumenul mănăstirii Neamțu (1553—1556), trecut mai în urmă, din cauze politice, în Ardeal, unde deveni episcop. Pe timpul egumeniei sale, el a continuat a scrie cronica Moldovei dela 1541 până la 1553, anul instalării în a doua domnie a lui Alexandru Lăpușneanu, din a cărui poruncă scria, pentruca faptele petrecute dela 1541 încoace «să nu rămână acoperite de adâncimile uitării». Precum dascălul său făcuse din cronica sa în mare parte panegiricul lui Petru Rareș, tot astfel Eftimie are pentru Alexandru Lăpușneanu cele mai mari laude. În general, el stă sub influența directă a lui Macarie, pentru care are o admirație nețărmită, considerându-l de «învățătorul Moldovei». Fiind însă mai puțin erudit și având ceva mai mult simț istoric, cronica sa a fost ferită de rătăcirile stilistice ale predecesorului său.

Eftimie.

Nu tot astfel călugărul Azarie, căruia i se atribue cronica Moldovii care începe dela 1550 și se continuă până la 1574, fiind istoriograful lui Petru Șchiopul. El scrie, întocmai ca dascălul său, sub nemijlocita înrîurire a lui Manasses, din care împrumută pasajii întregi spre a-și împodobi povestirea, fără scrupule când falsifică istoria. Astfel, povestind moartea lui Ștefan, el îi pune în gură pe patul morții următoarele cuvinte: «vai de tine, dreptate, pe tine te plâng și după tine oftez, căci înainte

Azarie.

de mine tu ai pierit și ai murit», care sânt luate întocmai din Manasses, unde acesta reproduce cuvintele lui Palamede, condamnat la moarte de Agamemnon.

«Cine-și câștigă noțiunile sale de... istoriografie din opere ca... hronograful lui Manasses, nu putea să aibă nici cunoștințe bogate, nici orizont larg în aprecierea evenimentelor și persoanelor, nici artă adevărată în expunere. Individualitate, personalitate și obiectivitate, sânt noțiuni necunoscute cronicarilor noștri din sec. XVI, fiindcă erau necunoscute și izvoarelor dela care s'au adăpat ei». (I. Bogdan).

5. TIPOGRAFIA.

Pe când în mănăstirile din Muntenia, și mai ales în ale Moldovii, înfloreă arta de a copia cărțile sfinte slavone și de a le împodobii cu inițiale și miniaturi pompoase, în care aurul și chinovarul nu se cruță, din apusul îndepărtat venea invenția modestului măiestru Guttenberg și cu ea deodată sentința de moarte a manuscriselor.

Invenția aceasta, cu urmări atât de grave și binefăcătoare pentru dezvoltarea literaturii universale, achizițiunea aceasta a apusului luminat, nu însemnează totuși, deocamdată, o etapă de însemnătate extraordinară în dezvoltarea literaturii românești. Precum a arătat N. Hodoș, ea nu ne-a venit de-a dreptul din țările apusene, ci făcū un încunjur, dela Veneția prin Cetinie, până a ajunge la noi.

Deși teascurile cu buchi se așezau în Țara-românească pe o vreme, când ele lipseau încă în multe țări, totuși din aceste teascuri nu ieșiră la început decât tipărituri slavone, unele din cele dintâi în această limbă. Precum dar în mănăstirile românești se continuă tradiția literară a Slavilor subjugați de Turci, tot astfel acum arta tipografică în Muntenia e pusă în serviciul aceleiași literaturi slavone.

Tipograful Macarie.

Veneția, acest puternic centru de comerț, pricepū folosul cel mare ce avea să-l aducă noua invenție și cercă să câștige oarecum monopolul ei. În afară de literile latine, se săpară aici și slove grecești și buchi chirilice pentru țările răsăritene, cu care Regina mărilor purtă un comerț înfloritor. Un călugăr sârb, Macarie, își făcū la Veneția, pe la sfârșitul veacului al

XV-lea, ucenicia în arta tipografică. Pe acest Macarie îl vedem tipărind la Cetinie cele dintâi trei cărți slavonești cunoscute până acuma, cu slovă adusă din Veneția. Nu se știe, dacă el a trecut marea cu învoirea Venețienilor, de care domnitorul montenegrin depindea politicește și economicește, sau că venirea lui între connaționali a fost mai mult o fugă. La tot cazul, în târgușorul balcanic nu erà mult teren de activitate, precum nu erà pe aceste vremuri nici în alt oraș al Peninsulei-balcanice stăpânite de Turci. Răspândirea cărților slavone erà anevoioasă, și Veneția nu putù să facă negoțul dorit.

Pe vremea aceasta domneà în Țara-românească Radu cel Mare, un om cucernic și sprijinitor al lăcașurilor sfinte, iar în fruntea bisericii ajunsese un vlăstar de Domn din Serbia, călugărul Maxim. În astfel de împrejurări a fost firesc ca Macarie să privească spre Muntenia vecină ca spre cel mai sigur teren de activitate. Va fi venit deci, aducând cu sine săculețul cu buchi, (căci pe vremurile acelea o tipografie se instalà ușor și, afară de litere, pe care puțini meșteri le știau săpà, ea constà din niște instalații primitive, pe care le puteà întocmi orice tâmplar). Macarie începù deci a tipări cu aceeași slovă, de proveniență venețiană, ca și în Cetinie, mai întâi un Liturghier, care poartă stema Domnului muntean.

La 1508, când tiparul erà sfârșit, Radu murise și în locul lui urmă acel Mihnea, dușman al călugărilor, prieten al catolicilor, care bombardează cu tunuri mănăstirea Bistriței. Subt el Macarie nu a continuat, bine înțeles, tipărirea, ci va fi căutat să ducă la adăpost sigur sculele sale prețioase. Imediat însă după suirea pe tron a lui Vlad cel Tânăr, apare la 1510, Octoihul tipărit de el, iar cu doi ani mai târziu, când în scaunul țării se ridică Neagoe Basarab, apărù, la 1512, o Evanghelie întregă, tipărită luxos, pe pergament și colorată ca cele mai frumoase manuscrise contimporane.

Cu vreo trei decenii în urmă se începe un alt șir de tipărituri, tot de un Sârb, Dimitrie logofătul Liubavici, cu altă literă, mai mică și mai urită, la Târgoviște, unde îl întâlnim lucrând mai târziu cu doi ucenici, probabil Români, Opre și Petrea. Intre cărțile cari s'au tipărit în această tipografie este un Molitvelnic (1545) și un Praxiu (1547).

**Dimitrie
Liubavici.**

După aceste începuturi, arta tipografică în Muntenia înceată pentru aproape un veac. În Moldova a fost vorba, la 1552, să se întemeieze o tipografie subț Despot, dară lucrul fu zădărnicit; astfel arta tipografică întârzie și aici cu un secol.

În răstimpul acesta se tipăriră însă în Ardeal cărți bisericești. Prin faptul că sânt de astădată imprimare de meșteri români, în limbă română, ele au o însemnătate deosebită și lor va trebui să le consacram mai târziu un capitol special.

6. LITERATURA POPULARĂ.

Ceeace caracterizează începuturile literare la Români este deci desăvârșita lor dependență de literatura slavă. În mănăstiri, stăpânită de spiritul religios al timpului, se aciolase toată cultura și întreaga activitate literară; o clipă doar dacă o zărim înălțată până la tronul unui Principe-filosof, și el stăpânit de literatura religioasă, și el îmbrăcându-și gândurile într'o limbă streină

Mulțimea, care 'n timpurile acestea eră alcătuită aproape exclusiv din clasa țărănească, nu luă parte directă la toate aceste manifestări literare scrise într'o limbă pe care n'o pricepeă. Și totuși, masa aceasta mare de țărani plugari și de țărani ciobani, care chiar în condițiunile mai mult decât nefavorabile actuale desvoltă o literatură atât de frumoasă, de bună seamă eră predispusă, mai ales în acèle timpuri, de a cântă dorurile și bucuriile sale, de a preamări faptele eroilor ieșiți din rândurile ei, de a continua tradiția basmelor pline de minunății potrivite cu fantazia sa bogată, de a turnă în forma poeziei superstițiile și temerile ei de draci și de puteri supraomenești. De sigur că neamul nostru cu predispoziții poetice atât de remarcabile, care salută în versuri nașterea noului născut, care învață în copilărie poveștile, cu smei, care doinește de dor și de vitejie în vârsta îndrăgostirii, care știe să ureze mirilor atât de frumos și are bocete atât de pătrunzătoare pentru cei morți, — e neîndoios că neamul românesc a avut o bogată literatură populară pe vremea când necazuri mai mari îi așătau în suflet durere și ură mai înflăcărată, când natura mult adorată eră mai aproape de el, când ocaziile de a săvârși fapte vitejești erau mai dese și vitejia personală mai vrednică de preamărit, când religiunea însași, în loc să curme, nutreă credințele deșarte. Într'adevăr, forma în care se prezentă

serviciul divin Românului eră menită să deă timbrul miraculosului întregului cult creștin, căci până și evanghelia se cetea într'o limbă nepricepută de mulțimea ascultătoare. Frânturi de cuvinte neînțelese se strecurau din serviciul bisericesc în descântecile și farmecile babelor, în care le întâlnim stâlcite uneori și astăzi. Preoții aceia simpli credeau cu toții în mistificațiunile ce se strecurau în literatura creștină, ei erau tot atât de superstițioși ca poporeni, vecinica frică de drac nu eră o glumă, ca în ziua de azi. Din sudul Dunării, care nutreă pe atunci cultura noastră, veneau fel de fel de învățături nouă, se răspândeau secte ca maniheismul, bogomilismul și altele, toate aducând nouă credințe deșarte, nutrind fantazia cu basme nouă. Scrierile apocrife și viețile aventuroase ale sfinților, pe care teologii orientului le prelucrau în ediții nouă, tot mai bogate și mai augmentate, pline de creațiunile unor fantazii excitate prin ascheză, pline de vedenii și arătări mistice, deveniră tot mai mult un fel de roman mare și fioros, care treceă în tradiția orală a poporului. Chinurile iadului căpătau în imaginația celor bântuiți de teama lor forme tot mai precise, ele ajungeau să fie descrise în toate amănuntele lor, iar sufletului i se puneau vămi în trecerea lui prin văzduh, și multele ispite lumești deveneau, în mintea celor îngroziți părți din genialitatea vecinicului amăgitor.

Astfel, cu cât legendele acestea și scrierile apocrife se răspândeau mai mult, cu atât ele se amestecau mai tare cu basmele străvechi. În legendele protejate de biserică intrau elementele poveștilor populare, iar în acestea încăpeau elemente creștinești. Venerea, zeița adorată de strămoșii noștri, deveni o sfântă creștină, care-și pierdù podoabele trupești în schimbul celor suletești; ei i se adăogară, ca tovarășe, sfânta Miercuri și sfânta Duminecă, uneori și celelalte zile din săptămâna creștină, care grație unei confuziuni de nume deveniră persoane active în poveștile noastre. Stratul creștin care se suprapuse pe cel păgânesc, dădù basmelor tradiționale o formă nouă, nu mai puțin fermecătoare în naivitatea concepțiunii și în puterea fantaziei, la tot cazul foarte interesantă pentru amestecul bizar al celor două elemente.

Astfel se întâmplă că în același basm care are încă urzeala, mai veche decât romană, a credinței despre metamorfoze, se amestecă legende cosmogonice creștinești, și ele de origine

străveche. Se întâmplă chiar că Dumnezeu se coboară pe pământ ca să-și facă apariția în același basm, care începe cu un mit despre Iupiter... «Au fost odată un moș și o babă, care nu se învrednicise să aibă copii. Într'o zi baba, directicând prin casă, dădù de un bob de piper. Voi să-l măture, piperul sări pe masă, îl dădù jos, piperul pe scaun, îl șterse cu palma, piperul iar pe masă. De necaz îl înghiți, și purcese grea și la împlinirea vremii născù pe Pipăruș-Pătru...», care-i viteaz ca orice semizeu din miturile Romanilor, deși mama lui nu aveà nici frumusețea unei Leda sau a unei Io, iar tatăl său nu se travestise nici ca lebedă, nici ca nour, ci într'un insolent fir de piper.

Un studiu în privința aceasta, făcut de un om nepreocupat de dorul de a găsi rămășițe romane în orice element al basmelor noastre, de un cercetător cu cunoștințe teologice și de folclor comparat, și înainte de toate cu cumpăt în judecată, ar putea scoate la iveală multe lucruri interesante și instructive, și ne-ar face cu puțință ca în acest capitol de cea mai stearpă producție literară să putem înregistra câteva pagini frumoase sub titlul de «literatura populară». Căci aici, înainte de a vorbi de literatura cultă, e locul de a cerceta pe cea populară. E de ajuns să auzim în basmele și în poeziile poporului nostru despre monștrii care-și mănâncă copiii, sau despre căsătoriile între frate și soră, fie ele puse chiar și numai în sarcina soarelui și a unei personificate, pentru ca să știm că astfel de minunății n'au putut fi create de o minte din veacul al XV-lea, ci că ele sânt rămășițe literare, devenite mit, din veacuri străvechi.

Cât timp ne lipsesc însă astfel de studii pregătitoare, preferim a nu ne aventura pe terenul nesigur al folclorului comparat, a nu ne hazarda pașii pe această grămăjuie de pietrii pe care o simțim năruindu-se sub noi de câte ori călcăm pe ea. Ne vom mulțumi deci cu aceste câteva constatări și nefiind în stare să deosebim încă limpede sămburele străvechiu de elementele mai nouă, suprapuse, neputând constata ce este împrumut și ce e produs al fantaziei poporului român, va trebui să renunțăm la metodă istorică și ne vom conduce mai mult de considerații de natură estetică. Astfel capitolul bogat despre literatura noastră populară va putea urma abia târziu de tot, atunci când se va arăta și influența cea mare și binefăcătoare ce a produs-o ea asupra literaturii culte la începutul epocii moderne.

Dacă facem abstracție de aceste producțiuni pur fantastice, de basmele și legendele noastre populare, și ne îndreptăm atenția spre poeziile cu conținut epic, regăsim uneori persoane și evenimente cunoscute din istoria poporului nostru.

Rolul cel mare al Turcilor în cântecele bătrânești datează de pe vremea invaziunilor continue și necruțătoare ale stăpânitorilor Peninsulei balcanice. Haiducii sânt în mare parte cu puțin anteriori lui Tudor Vladimirescu, etc.

Dar și aceste poezii cari reinvie figuri istorice, nu trebuie date totdeauna fără critică. Precum basmul despre «Prăslea cel voinic și meretele de aur» din colecția Ispirescu se regăsește întocmai într'un basm albanez («Râiosul» din colecția G. Meyer), tot astfel legenda Mănăstirii dela Argeș, în care se pomenește numele lui Negru-vodă și despre a cărei zidire istoria ne lămurește, arătându-ne cu date sigure că a fost întemeiată de Neagoe Basarab, nu putem s'o transpunem fără șovăire pe acele vremuri. Legenda aceasta poate fi cu mult mai veche decât mănăstirea de Argeș și numai localizată de popor asupra acestei faimoase opere de artă, poate fi însă și mai nouă și adusă în legătură abia mai târziu cu zidirea ei. La tot cazul ea se găsește și la Aromâni, care știu să ne istorisească despre zidarul care și-a îngropat nevasta în podul dela Arta, și la alte popoare, la Greci, Sârbi, Albanezi, Bulgari și Unguri.

O au acești vecini de la noi, sau noi am luat-o dela ei? Răspunsul la această întrebare e foarte greu de dat; dar el nici nu are o importanță tocmai așa de mare. Căci nu subiectul face opera de artă, ci felul cum el se răsfrânge prin sufletul artistului. Dramele lui Shakespeare rămân capo d'operele neintrecute ale acestui geniu, cu toate că subiectele lor sânt împrumutate din toate părțile; felul cum le-a prelucrat acest fiu al Angliei face din ele cele mai prețioase opere de artă ale literaturii englezești.

Sâmburele epic al baladei *Miorița* este, în ceea ce privește invenția lui, aproape fără nici o importanță. El devine operă de artă abia atuncia când poetul popular își dă prisosul sufletului său românesc spre a exprima raportul de intimitate între cioban și miorița lui, când din simplele versuri ale artistului anonim se desface maiestatea morții în cadrul naturii întregi sau tremură delicata iubirii filiale, și simțim fiorii ade-

văratei opere geniale când ni se evocă figura maicei bătrâne,
cu inima sângerată de îngrijorare:

Din ochi lăcrămând,	Fețișoara lui
Prin câmpi alergând,	Spuma laptelui;
De toți întrebând	Mustăcioara lui
Și la toți zicând:	Spicul grâului;
Cine-au cunoscut,	Perișorul lui
Cine mi-au văzut,	Pana corbului;
Mândru ciobănel	Ochișorii lui
Tras printr'un inel?	Mura câmpului?

Nota această lirică, care stăpânește chiar și poeziile epice ale poporului nostru, zădărnicește orice încercare a istoricului literar de a dată poezia populară. Doinelile și cântecele care-și iau ființa din sentimente generale, străvechi și totdeauna nouă, precum sânt dragostea, dorul, jalea, aleanul, nostalgia etc., nu sânt localizabile; o doină pe care o culegem azi poate să fie de eri sau de acum o mie de ani.

Nu ți-a fi, badeo, păcat,
C'aseară te-am așteptat...
Tot cu foc și cu lumină
Și cu dor dela inimă?
Dac'am văst că nu mai vii,
Puseiu dorul căpătâiu,
Cu urâtul mă 'nvăliiu
Doamne, rău mai odihniiu!

De când datează doina aceasta, admirabilă prin exprimarea scurtă și atât de evocativă a sentimentelor de dor nestins?

Sau luați bocetul următor:

Ce e omu'n astă lume?
Plânge și se veselește,
Nu ști moartea când sosește;
Lasă prunci și lasă casă,
Când îi viața mai frumoasă,
Și se duce'n altă țară:
De-acolo nu'ntoarce iară!

A fost plăsmuit ieri cântecul acesta sfâșietor de inimi, în fața durerii obștești, la gura unui mormânt deschis, sau filozofia amară de la sfârșit s'a născut în mintea vreunui contemporan al marelui Dante, pe când acesta ținutia de-asupra Infernului cuvintele: *Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate?*

O nouă mărturie istorică privitoare la mitropolia Bălgradului.

În tomul al treilea al colecției de documente istorice, pe care l-a publicat nu de mult d-l Dr. Andreiu Veress¹, se găsesc câteva știri foarte importante pentru istoria bisericii românești. D. Sa a tipărit în acest tom interesanta descriere a Transilvaniei, alcătuită la 1584 de cunoscutul scriitor și diplomat iezuit Antonio Possevino. Vorbind de situația religioasă, pe care a aflat-o în Ardeal, călugărul iezuit descrie și starea Românilor, pe care de altfel îi consideră urmași ai coloniștilor Impăratului Traian, prin următoarele cuvinte:

«Cât despre Valahi (deoarece n'au un teritor deosebit, ci locuiesc amestecat printre Unguri și Sași) ei atârnă în toate afară de religiune, de aceia, sub a căror stăpânire locuiesc. Soiul acesta de oameni, deși în traiu, în îmbrăcăminte și locuință e ticălos și foarte obișnuit și aplicat la hoșii, are cu toate aceste câțiva nobili, dar nu de atâta încredere, cum sunt Ungurii și deși uneori se dovedesc în războiu mai vrednici, decât Ungurii, cu toate aceste sunt ținuți mai pre jos, în ce privește răsplata, din partea principelui. Si cu toate aceste e mirare, cu câtă tenacitate au ținut ei până astăzi, împreună cu cei din Valahia și Moldova, la schisma și ritul grecesc. Ei au pe unul, care își are reședința în Alba-Iulia ca mitropolit, care a întemeiat oarecum toate bisericile lor, ce le au astăzi în cuprinsul Transilvaniei. Aceasta demnitate le este confirmată de principe, dacă aduce scrisori dela vreun patriarh sau episcop, prin care se adeverește, că el e episcop. Un alt episcop de-al acestora e în ținutul Dejului. Al treilea e în Șimleu. Ei slujesc liturgia în limba rasciană sau sârbească, în care spun, că le-ar fi tradus-o sf. Ieronim. Preoții lor, cari se chiamă popi, ca și în Rusia și Moscva, nu înțeleg, ceeace cetesc, deoarece îndatăce au cunoștința de a ceți slovele, sunt făcuți preoți. Ceremoniile și cuvintele liturgice sunt cam aceleași, ca și la catolici. Posturile și sărbătorile le țin foarte. Dacă vreun nobil, sub a cărui stăpânire se află, vrea să-i constrângă a primi erezia sa, iar ei se plâng pentru asta — ca de obicei — la

¹ Fontes Rerum Transylvanicarum t. III. Antonii Possevini Societatis Iesu Transilvania (1584), edidit Dr. Andreas Veress, Budapest, 1913.

principe, acesta nu poate întrebuiți altă asprime, decât vorbe și muștrări, deoarece, cum spuseiu, orice soiu de sectă e liberă pe moștile proprii. Treburile duhovnicești ale Valahilor sunt de obicei rezolvite de episcopii lor, având dealtfel, multe rătăcirii, cari le au și ceilalți schismatici și care se înțeleg, mai amănunțit, din comentarul, ce l-am trimis Sf. Voastre din Moscva».¹

Cum se vede, autorul acestor șire avea despre Români informațiile false, ce erau în curs, pe acele vremuri la mulți scriitori străini, cari au descris Transilvania. Este de prisos a stăruii mai mult asupra lor, fiindcă din aceeași epocă, putem aduce nenumărate alte mărturii istorice, cari scot în evidență importanța noastră, lăudându-ne ca pe un popor harnic și muncitor și înzestrat cu alese virtuți rășboinice. Ca și în timpul de față, așa și în trecut, trebuie să căutăm în dosul acestor știri pe informatorii adevărați, cari nu erau alții decât dușmanii noștri de acasă.

Din informațiile lui Antonio Possevino cele mai prețioase pentru noi sunt acele cari privesc biserica românească, fiindcă acest călugăr iezuit spune mai întâi, că Românii din Ardeal au un mitropolit cu reședința în Alba-Iulia, confirmând în chipul acesta una din părerile «vechilor» noștri «istoriografi». Mărturia lui Possevino este din 1584, deci dinainte de Mihaiul Viteazul, despre care se spune, că ar fi întemeiat mitropolia Bălgradului. În lumina ei putem să rezumăm știrile privitoare la vechea mitropolie și să punem anumite concluzii, cari astăzi nu mai pot fi contestate.

De o veche mitropolie, care ar fi existat din timpuri străvechi la Românii din Ardeal, nu se poate vorbi, deoarece ea nu e dovedită prin nici o mărturie istorică. Izvoarele străine trec în tăcere și peste existența noastră, necum să cuprindă vreo știre despre începuturile unei biserici «schismatice». În veacul XIV însă, când se organizează mitropoliile din cele două principate române, dispuneau deja și Românii din Ardeal de-o organizație a bisericii lor. Existența protopopilor români din părțile Hunedoarei la 1360 și după aceasta dată, infructuoșitatea propagandei catolice, care se poate ceti din multe decrete ale regilor ungari, cum și alte împrejurări asemănătoare cu cele din

¹ O. c. p. 64—65.

veacul următor, ne face să presupunem, în mod logic, existența unei organizații a bisericii românești din Ardeal. În veacul al XV știm numele mai multor episcopi români, dintre cari cel mai însemnat este acel Ioan de Capha, care și-a avut reședința în Hunedoara.¹ Seria acestor vlădici se înmulțește în veacul al XVI când locul propagandei catolice îl ia râvna de reformă a principilor calvini. La tot cazul ierarhia bisericii ortodoxe își avea rădăcinile ei destul de adânci, când s'a făcut încercarea de-a înjghiebă și la noi o biserică româno-calvină. Lupta, ce s'a dat între cele două biserici și biruința ortodoxiei, confirmată și prin epistolele lezuiților, publicate de D. Veress, o dovedesc aceasta pe deplin. Nici unul din istoricii noștri nu contestă existența acestei organizații bisericesti. O recunoaște și răposatul canonic Bunea, deși îi reduce foarte mult proporțiile și însemnătatea. Dar nici acesta și nici d-l prof. N. Iorga care și-a câștigat neprețuite merite pentru istoria bisericii noastre, nu voesc să recunoască, că un mitropolit românesc și-ar fi putut avea reședința în Alba-Iulia, înainte de Mihaiu Viteazul. Mărturia lui Possevino îl va convinge acum, de sigur, și pe distinsul profesor dela București, despre aceasta. Documentele, pe cari se sprijineau dânșii, vorbesc ce-i drept, de-o «mitropolie» a lui Mihaiu Viteazul în Alba-Iulia, sub aceasta însă e înțeleasă biserica mitropolitană și mănăstirea clădită acolo de acest Domn. În acest sens ctitorul «mitropoliei» din Bălgrad eră de fapt Mihaiu Viteazul. Dar căpetenia bisericii românești din Ardeal, mitropolitul își avea reședința și mai înainte în Bălgrad, cum apare aceasta cu evidență din documentul dela 1581, în care se face mențiune de «casa episcopului Românilor», situată în afară de zidurile cetății Bălgradului. Acest vlădică și-a avut și biserica sa în Alba-Iulia, care se amintește la 1595, când s'a îngropat în ea Danciul din Brâncoveni, tatăl lui Mateiu Basarab. Aceasta biserică a rămas în ființă și după ce Mihaiu Viteazul a clădit în preajma cetății o biserică mai mare și o mănăstire încăpătoare. Cu o sută de ani mai târziu, pe vremea lui Atanasie erau în Bălgrad două biserici,² una, cea mare a mitropoliei, iar cealaltă

¹ Cultura Creștină, Anul III. Nr. 6 p. 163. Articolul dlui Z. Pâclișanu «Cel dintâiu vlădică românesc ortodox din Ardeal».

² Despre aceste pe temeiul unui material scos din diferite arhive voi trata mai pe larg într'o carte, ce o s'o pun în curând sub tipar.

numită «cea mică», pe care o pretindeau Românii ortodoxi dela Atanasie, care s'a fost unit cu biserica Romei.

Nu pot intra în amănunte, în cadrul acestui articol, dar cred, că atâta e cel puțin sigur, că mitropoliții din Bălgrad își aveau reședința în acest oraș începând cu Eftimie, care la 1572, căpătase voie să predice «pretutindenii în țara Ardealului și în părțile ungurești», întocmai ca și urmașii săi Cristofor și Ghenadie. De-o episcopie la Silvaș, cum credeă Bunea, nu poate să fie vorba, căci existența ei nu e atestată prin nici un document contemporan. Eftimie și-a luat reședința în Alba-Iulia, după ce s'a stins episcopia dela Geoagiu (1570), al cărei ultim episcop Sava a ieșit din țară. Este de însemnat că episcopul Sava nu-și avea reședința în mănăstirea de lângă Geoagiu, ci în Lancrăm, un sat din apropiere. Se vede, că din oarecare motive, pe cari noi nu le cunoaștem, a fost silit să se mute din Geoagiu. Aceleași motive îl vor fi îndemnat și pe Eftimie, la 1572, să nu se mai așeze la Geoagiu, ci ca unul care stăpâneă «pretutindenii în țara Ardealului și în părțile ungurești», își puse reședința în Alba-Iulia, lângă scaunul principilor din Ardeal. Astfel, după obiceiul bisericii răsăritene, el se puteă numi cu adevărat *mitropolit*. Acest titlu îl și poartă Ghenadie, unul din succesorii lui.¹

Celelalte știri cuprinse în mărturia lui Possevino confirmă numai astfel de lucruri, pe cari le cunoașteam și mai înainte. Nouă e însă informația ce privește pe episcopul român din Șimleu, pe care aiurea nu-l întâlnim.

Cu scoaterea la lumină a acestui document s'a incheiat, credem, o discuție istorică, ce a pasionat multă vreme lumea dela noi. Unii dintre apărătorii mitropoliei vechi dinaintea de Mihaiu Viteazul, s'au coborât în mormânt, fără să vadă izbânda neașteptată a «dogmei istorice» susținută de ei. Cei cari au rămas în viață însă dintre «vechii noștri istoriografi» se pot bucura într'adevăr de satisfacția primită prin descoperirea acestui document.

Dr. Silviu Dragomir.

¹ Literatura privitoare la cele spuse aici e indicată la d-l N. Iorga, Istoria bisericii românești I. p. 218 și urm.

Cifre vorbitoare.

— Capitale românești pentru viitor. —

La alt loc al revistei noastre arătăm, că la banca noastră de asigurare, la Banca generală de Asigurare, asigurările asupra vieții încheiate până la sfârșitul anului trecut și aflătoare în vigoare la acest dat, fac în total preste 4 milioane de coroane.

Ne-am interesat mai deaproape de ocupațiunea celor asigurați. Doriam să știm cum se împart asigurații dela banca noastră de asigurare după poziția lor socială, căci credem, că și pentru publicul nostru este interesant a ști: cine sunt primii dintre Românii noștri, cari au recunoscut mai întâi binefacerile asigurărilor de viață și cari sunt aceia, cari nu au întârziat nici un moment să-și pună familiile lor la adăpostul asigurărilor românești.

Referitor la întrebările acestea am cerut și am primit dela direcțiunea băncii noastre de asigurare o consemnare după ocupațiunea celor asigurați. Banca noastră înșiră în consemnarea aceasta toate ocupațiunile asiguraților, arătând la fiecare ocupațiune câte polițe sunt astăzi în vigoare și ce capitaluri sunt asigurate prin acele polițe. Regretăm, că locul nu ne permite să publicăm această consemnare interesantă, ci ne mărginim a ne face unele reflexiuni generale asupra acestora.

*

Făcând clasificarea obicinuită în pătura de jos, cea mijlocie și pătura intelectuală, am constatat, că dintre toate polițele de viață, câte sunt astăzi în vigoare, 25·5% aparțin la țărani. Cu alte cuvinte plugarii noștri dovedesc, că și ei își iau partea cuvenită la adunarea capitalurilor naționale românești pentru viitor. *Mai mult de o jumătate de milion de coroane au asigurat deja plugarii noștri* (exact suma asigurată de ei și pentru ei este de cor. 611,800— sau 15·2% din toate capitalurile asigurate). Ce privește numărul asiguraților, nici o categorie, nici o ocupațiune românească nu are atâtea polițe de asigurare ca economii, căci ei au singuri a 4-a parte din toate polițele. În rândul al doilea vedem pe preoții noștri cu a șasea parte din numărul total al polițelor și apoi urmează în ordinea aceasta: învățătorii, advocații, comercianții etc.

Întorcându-ne privirea asupra clasei noastre de mijloc (dovadă, că ea nu lipsește), vedem, că comercianții și industriași (meseriași) au astăzi la banca noastră de asigurare a 5-a parte din toate polițele de asigurare, asupra unui capital de *mai mult de o jumătate de milion coroane* (exact: 694,000 coroane).

Pătura rurală, împreună cu cea industrială românească au pus la adăpostul asigurărilor prin banca noastră de asigurare și astfel prin toate băncile noastre românești deja până astăzi aproape *un milion și jumătate coroane*.

Aceasta este o dovadă, că și în țăranul român și și în comerciantul și meseriașul român este atâta energie morală, ca în vederea viitorului necunoscut să-și pună familiile lor sub scutul asigurărilor, crușând din mult-puținul lor: «Bani albi pentru zile negre». Și într'adevăr multe lacrimi și multe dureri vor alina la timpul lor aceste un milion și jumătate de coroane! În felul cum au îmbrățișat economii și meseriași noștri asigurările de viață, vedem și o dovadă despre aceea, că nu este nici o piedecă prea mare pentru aceia, cari au voința tare să cultive crușarea. Pentru ei sărăcia este numai o vale, preste care ei știu și vreau să treacă cu pas sigur pe puntea asigurărilor.

Este natural însă, că mai multă înțelegere pentru rostul asigurărilor de viață are pătura noastră intelectuală, și în primul rând advocații noștri, cari cunosc și *baza de drept* a contractelor de asigurare. Intelectualii români, advocații, inginerii, profesorii, medicii, funcționarii de bancă și alți funcționari, preoții, învățătorii, notarii etc. au ceva mai mult de jumătate din toate polițele de asigurare asupra vieții, anume 54% din numărul asigurărilor. Capitalurile asigurate pe seama familiilor intelectualilor noștri sunt astăzi *aproape două milioane și jumătate*. Mai multe capitaluri au asigurat relativ advocații și preoții noștri, cari au asigurat împreună un milion și jumătate de coroane.

Sperăm, că înaintând astfel, capitalurile asigurate în curând se vor duplica și se vor întrei, căci vigoarea economică a poporului nostru abia azi începe să se măsoare în privința asigurărilor cu alte popoare și dupăce în alte ramuri ale economiei am știut și — ce e mai mult — am putut să ne eluțăm locul cuvenit între popoare, suntem siguri, că noi nu avem lipsă, decât să ne deșteptăm din somnul economic, pentruca să ne cunoaștem pe noi înșine, și să dăm dovezi de conștiința forței noastre economice.

Ramul economic al asigurărilor, acest ram conservator de valori economice, a fost până azi la noi — durere — neglijat și din averea și munca națională, care produce an de an milioane peste milioane, abia ni s'a păstrat până azi: *ceva mai puțin decât nimic*. Vom arăta deci în coloanele revistei noastre rolul și rostul economic al băncii noastre de asigurare în privința conservării și înmulțirii raționale a avutului nostru național.

Azi salutăm cu bucurie zorile începutului făcut de această nouă instituțiune românească pe terenul afacerilor de asigurare și dorim să o vedem înaintând cu pași siguri spre țânta ei.

#

CRONICĂ.

RELIGIE - BISERICĂ.

„**Munca pastorală și valoarea ei**“. La Arad apare de 38 de ani o revistă bisericească, școlară, literară și economică, pe care afară de preoții diecezei Aradului puțini o cunosc. Și e păcat. Căci „*Biserica și Școala*“ nu publică numai «concurs», într'o limbă din cele mai arbitrare, ci aduce aproape număr de număr și articole prime foarte judicioase, cari ar trebui cetite de toți intelectualii noștrii. Aceste articole tratează de obicei chestiuni curente, privite din puncte de vedere superioare, cum nu se întâlnește tocmai des în presa noastră. Relevăm dintr'un articol publicat în Nr. 2. a. c. sub titlul pus în fruntea acestor rânduri, următoarele cuvinte cari ar fi păcat să rămână ascunse în revista din Arad, pe care așa de puțini o cefesc:

- Este știut că nu se poate păstori, decât prin cuvânt eșit din inimă sinceră și, durere, în biserica noastră acest cuvânt răsună rar.

Putem zice fără teama de a nu spune adevărul, că biserica noastră ca viață pastorală a decăzut într'o

somnolență îngrozitoare, într'un șablonism rigid, mărginit de indegetările rituale strict necesare din Liturgier și Molitvelnic.

Suntem pe cale să ne pierdem duhul dator de viață și să rămănem cu formalismele, cari fără duh nu edifică ci ruinează. Urmările dezastruoase ale acestui simptom bolnăvicios bat zilnic la ușa Consistoarelor noastre, iar cumpănindu-le acolo, în mijlocul poporului, te îngrozesc. Unde este munca depusă de preoțime, în serviciul bisericii? Aici nu mai este vorba de susținerea moștenirii rămase dela înaintași, cu atât mai puțin de zel, ci este vorba de pierdere.

Demoralizările, corupțiile, sectarismul submină încontinuu temelia bisericii și noi la toate acestea nu găsim decât o singură justificare amară: spiritul modernismului. Aceasta și mai dureros denotă slăbirea duhului nostru pastoral care nu se agită de pierderea aceasta».

Cuvintele acestea, cari ar trebui să deă tuturoră de gândit, ne-au evocat în memorie cuvintele scriitorului rus Wladimir Soloviev, care spune

în cartea sa: *«La Russie et l'Eglise universelle»*, (Paris, Ed. Stock 1905), următoarele despre biserica rusească de astăzi:

«În general la noi, în Rusia, în lucrurile bisericești, ca și în toate celelalte se caută numai aparența, *decorul*; aceasta satisface dragostea noastră către biserică, leneșă noastră iubire, credința noastră de trântori. Inchidem fără re-mușcări ochii și, în copilăreasca noastră teamă de scandal, ne silim să ascundem de propriile noastre priviri și de privirile lumii întregi tot răul cel mare care, sub un văl convenabil, devorează ca un cancer esența vitală a organismului nostru religios. Nicăiri aiurea nu domnește o așa de mare groază de adevăr ca în domeniul guvernării noastre bisericești, nicăiri aiurea șervilismul nu e mai mare ca în ierarhia noastră spirituală; nicăiri minciuna convențională nu e practică pe o scară mai largă ca acolo, unde orice minciună ar trebui privită cu groază. Nicăiri aiurea nu se admite, sub pretext de prudență, atâta compromis, care înjosește demnitatea bisericii și îi răpește autoritatea. Cauza la toate acestea e că n'avem destulă credință în puterea adevărului.

Ceea ce e mai rău e că toate aceste rele ale bisericii noastre noi le cunoaștem, ne-am aranjat cu ele și trăim în pace.

Dar această pace rușinoasă, aceste compromisuri dezonorante nu pot să susțină pacea bisericii, și în cauza adevărului ele înseamnă o înfrângere, dacă nu o trădare.

Răspunde o asemenea iconă adevăratei idei a bisericii lui Hristos? Iar dacă nu răspunde, ea nu mai e biserică lui Hristos și — atunci ce e ea?

Biserica, — nu trebuie să uităm — e un domeniu unde nici o alterare a bazei morale nu poate fi admisă, unde

nici o infidelitate la principiul inviolabil nu poate rămâne nepedepsită, unde, dacă mințim, nu mințim oamenilor, ci lui Dumnezeu. Dacă o biserică e necredincioasă către testamentul lui Hristos, ea e în lumea întreagă fenomenul cel mai steril și anormal, osândit dinainte de cuvântul dumnezeiesc».

ȘCOLARE.

Dela secția școlară. Subsecția profesorilor preparandiali a ținut o ședință la Blaj, Duminecă în 16 Febr. st. v. (nu în 9 Febr. cum se proiectase și cum s'a anunțat și în numărul trecut al revistei noastre). Au luat parte profesori din Blaj, Sibiiu și Gherla. Celelalte preparandii s'au declarat înainte solidare cu toate hotărârile în chestiunea edării manualelor.

La Reforma învățământului secundar. Societatea regnicolară a stenografiilor a adresat d-lui ministru al instrucției publice o petiție în sensul ca, cu prilejul reformei învățământului secundar, să se introducă în școalele secundare și stenografia ca obiect de studiu obligat.

Când ne gândim că în școlile noastre stenografia — care în viața modernă a devenit un mijloc aproape indispensabil pentru propaganda culturale — nu se cultivă de loc! Ar fi, în adevăr, de dorit ca să se ocupe și la noi cineva de acest ram, care acum trei zeci de ani eră cu mult mai cultivat decât acum...

Școala activă. Învățătorul Hans Denzer din Worms a ținut la 17 Febr. v. în Sibiiu trei conferințe despre «școala activă», ale cărei principii încep a cuceri cercuri tot mai largi. Au luat parte la aceste conferințe, afară

de profesorii și învățătorii sași din Sibiu, toți învățătorii sași din comitatul Sibiului, precum și un considerabil număr de învățători și bărbați de școală români. Dl Denzer a ținut în drumul său spre Sibiu, conferințe în Viena și în Budapesta. Din Sibiu s'a dus la Brașov, de acolo la Mediaș și de acolo la Sighișoara, ca să propage printre învățătorii sași principiile muncii în școală.

Și la noi au început a pătrunde aceste principii. Consistorul din Sibiu a pus în programul tuturor conferințelor învățătoresți din anul acesta chestiunea «școlii active».

Biblioteci pedagogice. Învățătorii ortodoksi din Transilvania au 30 de biblioteci pedagogice, cari au fost înzestrate, în timpul din urmă, cu toate cărțile pedagogice românești mai de valoare. Aceste biblioteci vor contribui în măsură mare la îmbogățirea culturii profesionale a învățătorilor. Când ne gândim că până acum 4—5 ani producțiunea literară-pedagogică la Români era foarte modestă, — că nu existau biblioteci cari să cuprindă nici măcar această producțiune modestă și că nici învățătorii, în general vorbind, nu simțeau necesitatea lecturii cărților de specialitate — trebuie să ne bucurăm văzând cum în anii ultimi s'a sporit considerabil numărul cărților de cuprins pedagogic și școlar atât la noi cât și în România, — cum aceste cărți se găsească în zeci de biblioteci bineșor organizate și cum numărul învățătorilor cari cetesc și cari și cumpără aceste cărți crește din zi în zi...

Cu învățătorii înarmați cu armele unei culturi profesionale serioase, vom putea lupta cu sorți de izbândă împotriva întunerecului.

Învățământul în liber. Directorul seminarului din Arad, P. C. S. d. Roman Ciorogariu, publică sub titlul nu tocmai potrivit de «Grădinile școlare», un foarte important articol în Nr. 1 al revistei din Arad «Biserica și Școala». Articolul se ocupă cu necesitatea învățământului în liber, sau aceea ce Francezii numesc *École en plain air*, iar Germanii: *Unterricht im Freien*.

Necesitatea unei reforme în acest sens a fost semnalată pentru școlile noastre primare mai întâi în «Planul de învățământ» din 1911 (Sibiu) unde la pg. 70 se zice: «Tendențele școlii moderne e chiar și mai pronunțată: ea caută ca prelegerile să se ție peste tot în liber, păstrând clasele numai pentru anotimpuri mai reci și pentru vremurile ploioase. Prelegerile în liber, cari se pot ține în curtea școlii, au și avantajul că nu-l obosesc așa de curând pe elev, fiind aerul neconținut proaspăt, ceace e un mare câștig și pentru sănătatea publică».

Părintele Ciorogariu ne arată ce se face pe acest teren la școlile noastre din Arad, — lucruri îmbucurătoare, cari ar trebui introduse la toate școlile noastre secundare și primare.

«In seminarul nostru din Arad, — zice păr. C. — direcțiunea a dat voie profesorilor a-și ține prelegerile în liber pe vremea căldurilor. La școala de fete cu internat e deja făcut locul de patine pentru iarnă și tenisul pentru lunile de primăvară și toamnă și autoritatea școlară se ocupă cu construirea paviloanelor de prelegeri în grădina școlii. Ne apropiem dar de instituțiile moderne menite a armoniza educația sufletească cu cea trupească, de marea binefacere a învățământului, care vrea să paralizeze dezastrul îngrămădirei barbare a copiilor cu sarcini mai mari decât suportă tragedia

lor tinereță Dar nu numai de copii e vorba aici, ci și de învățător care moare cu zile de otrava aerului inficiat. Ar fi bine ca conferințele învățătoarești încă să se ocupe cu această problemă care face școala plăcută, ușoară și productivă. Ce bine și ușor s'ar putea la noi aranja aceste grădini școlare unde avem mai mult lărgământ decât în orașele mari.

Exploatarea intelectului în școală a ajuns la o limită ce nu o poate suporta fizicul copilului, care se frânge sub povară. Problema pedagogiei moderne este de a ridica puterea fizică a copilului la gradul suportabilității sarcinilor. Armonia aceasta dintre suflet și corp este muzica viitorului școlarelor*.

Pentru protecțiunea copiilor. La 2/15 Ianuarie a. c. s'a ținut în Sibiiu adunarea generală a secției Sibiiu a «Societății ardeleni pentru protecția copiilor abandonați moralmente». Societatea aceasta, are un scop eminamente umanitar, este internațională. Are membrii unguri, nemți, români, evrei etc.

Cu prilejul adunării generale s'au ținut cuvântări în toate trei limbile țării.

Nota internațională ar fi să fie un avantaj pentru această societate, durere însă că frecările politice între cele trei popoare conlocuitoare sunt atât de grave, încât constituie o piedecă pozitivă în calea înighebării unei acțiuni filantropice comune. Acțiunea societății va rămânea din acest motiv, stearpă, cel puțin cât ne privește pe noi. De altfel aceasta s'a putut simți foarte exact cu prilejul adunării generale. Preotul sâsesc D. Schullerus, care e și vice-președinte al secției, a accentuat destul de clar nota națională a acțiunii de binefacere.

În anul prim de vieață a acestei secții s'a constatat un interes destul de minimal pentru problemele societății, și aceasta din cauza interpretării prea înguste a chemării ei. Cine se pune într'o acțiune umanitară ca aceasta mai mult pe punctul de vedere al paragrafului, nu va putea face nimic mare. De aceea poate că nu e tocmai o fericire că problema patronajului tinerimei s'a relegat tribunalelor, unde paragraful legii întunecă atât de mult sentimentele omenești.

O operă de salvare a tinerimii, în împrejurările noastre speciale, trebuie să aibă o notă națională-umanitară. Din această convingere a răsărit și acțiunea Consistorului din Sibiiu, care țineste organizarea problemei acesteia cu ajutorul organelor bisericesti și școlare existente. În conferințele învățătorilor gr.-or. din 1912 s'a și desbătut această chestiune, așa că terenul e, până la un loc, binișor pregătit. Asupra problemei acesteia a apărut și o broșură sub titlul, puțin exact: *Patronajii școlare*, de P. Dan, Brașov 1912.

În legătură cu aceasta ținem să amintim de admirabila acțiune care se desfășură pe terenul din chestiune în Franța. Dela 25—28 Septembrie 1913, s'a ținut la Aix-les-Bains congresul «*Ligi învățământului*», cu care prilej s'au stabilit următoarele desiderate, pe cari le recomandăm atențiunii *reuniunilor noastre de femei*, sinoadelor parohiale și protopopești. și tuturor celor ce simt gravitatea problemei:

1. «Învățătoarele să înființeze în toate școlarele comunale ligi de curățenie.

2. Autoritățile comunale să numească pe lângă fiecare școală câte o infirmieră școlară, care să supravegheze curățenia și sănătatea școlarițelor, sub conducerea medicului inspector.

3. Supraveghierea de Joia a elevelor, ai căror părinți lipsesc de acasă să fie prefăcută în patronage, în care fetele să primească o educație casnică în adevăratul înțeles al cuvântului.

4. Toate asociațiile postșcolare afiliate la ligă să organizeze învățământul casnic înaintea oricărui altfel de învățământ și să caute a aduce la el pe mamele copiilor.

5. Asociațiile postșcolare să ia parte la lupta antialcoolică, dând membrilor lor și familiilor acestora o educație potrivită pentru ajungerea scopului.

6. Femeile, cari vor să se asocieze și să dea concursul lor la opera de igienă socială, să se pună la dispoziția dispensarelor comunale de igienă socială, îndatăce se înființează vreunul.

7. În toate școlile din Franța să se înființeze secțiuni de copii ale ligii naționale antialcoolice.

8. În delegațiunile cantonale să se admită cât mai multe femei, pentru ca să ajute corpul didactic la predarea învățământului igienic.

9. Femeile să-și reclame locurile la cari legile le dau dreptul, în toate comisiunile locale sau departamentale de igienă sau asistență.

10. Administrațiunile să facă mamele de familie cât mai multe locuri cu puțință în comisiunile însărcinate a supraveghea aplicarea legilor de ajutor familiilor numeroase și femeilor lehuze».

*

Pentru educația fizică a intelectualilor noștri De vre-o doi ani încoace interesul pentru sport s'a trezit și la intelectualii noștri din această țară, și a început a prinde rădăcini tot mai puternice. De curând s'a înființat în Sibiu o societate de gimnastică și sport «*Șoimii*», cu statute aprobate, și cu o

mulțime de membrii însuflețiți pentru scopurile frumoase ale societății. Ce e drept, o parte a publicului nostru socotește mișcarea sportivă ca ceva puțin serios, ca ceva mai mult pentru copii decât pentru oameni maturi, cari țin la autoritatea lor. Dar prejudițiile acestea cari însoțesc orice mișcare nouă, nu vor putea fi o piedecă. Lumea a început a se convinge și la noi de necesitatea apropierei de natură, de necesitatea de a cunoaște frumsețile locurilor în apropierea cărora trăim, și cari, de obicei nu sunt atât de străine. Mișcarea care s'a început — va lua de aici încolo an de an proporții tot mai mari.

Problemele mișcării sportive au fost îmbrățișate și de Asociațiunea noastră, prin secția ei școlară. Astă vară cu prilejul adunării generale a secțiilor științifice-literare, s'a înființat în cadrul secției școlare și o subsecție sportivă, care până acum, ce e drept n'a făcut altceva, decât a fixat problemele pe cari va avea să le rezolve precum și mijloacele de propagandă, pe cari le va întrebuița atunci când în subsecția sportivă se vor găsi, ca membrii, reprezentanții mai cunoscuți ai vieții sportive.

În cele următoare dăm răspunsul «Propagandei sportive» din Budapesta, la hotărârile secțiilor științifice-literare în chestia sportului.

«Propaganda sportivă a ținut în 7 Decembrie 1913 o ședință în care s'au referat hotărârile secției școlare a Asociațiunii și s'a dat îndemnizare pentru a se rezolvi, în direcțiunea dorită de D-Voastră, chestiunea sportului românesc. Felul de vedere a secției școlare a fost declarat de foarte favorabil pentru dezvoltarea ulterioară a mișcării sportive și, deoarece voim să asigurăm pe vecie această mișcare, permitem-ne să ne expunem felul nostru

de vedere pentru a contribui la dis-
cuția acestei asigurări.

Dela început ne-am gândit că lă-
țirea mișcării sportive se face mai cu
greu dacă se remarcă dorința de-a în-
ființa în fiecare oraș cluburi separate.
Asociațiunea dă posibilitatea de-a primi
în cadrul despărțămintelor de-odată
— pe tot teritoriul românesc — ten-
dințele de sport ale generațiilor de
acum. Secțiile sportive ale diferitelor
despărțăminte și așa au caracterul clu-
burilor iar Subsecția sportivă a Secției
școlare va putea avea rolul de comitet
central al Ligei sportive așa cum se
face acest lucru la toate neamurile.

Nu cred că e potrivit a ne apropia
acum de curând de materia răsle-
țită și minuțioasă a acestei chestiuni,
ci doresc a lumina pentru prima pășire
partea financiară a chestiunii.

După cunoștințele mele Asocia-
țiunea are membrii ajutători cari sol-
vesc o taxă anuală de 2 cor. Pentru
a marca paralela noastră amintesc că
membrii activi ai echipei «Petru Maior»
sau ai Propagandei Sportive solvesc
o taxă anuală de înscriere de 2 cor.
și pe fiecare lună încă o taxă de 50
bani. Deoarece experiența noastră ne
arată că aceste taxe sunt încassabile
și că în împrejurări normale sunt sa-
tisfăcătoare pentru susținerea mișcării
sportive, voim a vă întrebă: oare Aso-
ciațiunea ar fi gata să admită princi-
piul de-a pretinde aceleași taxe dela
membrii ai sportului și a cedă suma
acestor taxe în întregimea lor scopu-
rilor actuale a pornirilor sportive din
despărțământul respectiv?

Din experiențele făcute la soc.
«Petru Maior» este corect a se ad-
mite o subordonare directă a secțiilor
sportive la comitetul Central sportiv
(subsecția sportivă a secției școlare) și nu
subordonarea despărțământului *sportiv*
la despărțământul *cultural* al orașului

respectiv, deoarece s'a dovedit că oa-
menii cari nu înțeleg ițele și imbol-
durile sportului mai totdeauna aduc
hotărâri contrare interesului bine pri-
ceput al mișcării sportive.

Acest punct de vedere este cel
mai cardinal principiu care îl dorim noi.

Eu cred că din aceste două pa-
sage reiese că mai mare bucurie am
avea dacă am putea asigura o cum-
penită libertate de acțiune mișcării
sportive. Desinteresul ce-l aveți față
de această mișcare ne face a crede că
ne vom întâlni cu aprobarea D-Voa-
stre și în detaliile de mai târziu. Anume
noi ne gândim de mult la «Regula-
mentul» și la «Ordinea de casă» a
diferitelor despărțăminte și a Ligei
sportive. Aici însă mai sunt diferențe
mari. Imediat ce avem hotărârea D-Voa-
stră în cele de mai sus, vom putea să
ne înaintăm aceste proiecte. Comi-
tetul Propagandei Sportive dorește însă
să aibă asigurată baza de independen-
ță în acțiuni, schițată mai sus.

În ce privește recomandările ce-
rute pentru membrii corespondenți ai
Secției școlare, Vă suntem totdeauna
recunoscători, Vă rugăm însă a ne co-
munică: în ce număr să facem reco-
mandările cerute?

Aici în Budapesta se cere de mult
înființarea unui Despărțământ al Aso-
ciațiunii, atât din punctul de vedere
al lucrătorilor români (vre-o 4000), cât
și din punctul de vedere al interna-
tului pentru universitari români. Oare
prin rezolvirea chestiunii de sport nu
s'ar putea înfăptui acum acest po-
stulat? »

Dicționarul latin-român de I. Nădejde. În adunarea de astă vară a profesorilor noștri s'a făcut constatarea că, între altele, ne lipsește și un *dicționar* corăspunzător *latinesc-românesc*. Lipsa aceasta s'a acoperit acuma, prin

apariția ediției a II-a a *Dicționarului Latin-Român* de I. Nădejde (Iași, Tip. Goldner. Prețul 10 lei).

Iată ce scrie despre acest dicționar dl G. Popa-Liseanu în Nr. 5 al «Reviste generale a învățământului» din București.

«După o primă ediție, care s'a trecut în timp de 18 ani, ediție destul de mare, după cum ne spune însuș autorul, a apărut în anul acesta, corectată și adăugită, ediția a II-a din Dicționarul Latin-Român al d-lui I. Nădejde. Noua ediție se prezintă mult superioară ediției dintâiu. Completat cu un mare număr de cuvinte, în special cu nume proprii mitologice și geografice, dicționarul de azi al d-lui Nădejde a îndreptat o serie de greșeli cari de multeori produceau confuzie în mintea școlarilor. Astfel vorbele în-*ndo*, ca *defendo*, în ediția întâia erau trecute cu perfectul în *si*, astăzi însă sunt transcrise corect în ediția a doua.

Dicționarul dlui Nădejde, cu toate scăderile inerente unei lucrări atât de vaste — cuprinde 704 pagine pe câte trei coloane îndesate — are pentru școlari marele avantaj că este o lucrare științifică. Elevului, când consultă dicționarul dlui Nădejde, i se deșteaptă în minte, fără să vrea, o mulțime de probleme provocate de curiozitatea etimologică și semantică; căci dicționarul dlui Nădejde, spre deosebire de celelalte dicționare latine pentru școală, atât românești cât și străine, caută să ne dea, pe cât e posibil, etimologia fiecărui cuvânt și înțelesul semantic al său.

Domnul I. Nădejde, publicând o nouă ediție din Dicționarul Latin-Român, a adus servicii necontestate școlii noastre și și-a câștigat un titlu mai mult la recunoștința acelor cari fac studii clasice la noi».

Dicționarul acesta se poate întrebuința și la noi, cu toate că nu e tipărit în Ungaria. În liceele săsești se întrebuințează dicționare tipărite în Germania, — și nu numai dicționare, ci și o mulțime de alte cărți.

Dealtfel și în liceele de stat se întrebuințează ediții latinești și grecești tipărite la Teubner, în Lipsca...

Domnul Drögemüller. Scriitorul german Otto Ernst a prins, în romanul său *Semper der Jüngling* (pg. 278—9), un interesant *tip de director*, cu care merită să facem și noi cunoștință.

«Domnul Drögemüller era necăsătorit și astfel avea prea mult timp disponibil pentru slujba sa. Prea mult timp are cineva pentru slujbă, când din cauza unei anumite sărăcii sufletești, nu și-l poate pune în serviciul producerii de idei nouă și roditoare, ci trebuie să și-l petreacă cu iscodirea a fel de fel de paragrafi și regulamente nouă. De câteori se întâmplă să aibă domnul Drögemüller câteva ore libere, puteai vedeă un băiat ducând prin toate clasele un ordin, pe care fiecare profesor trebuia să-l ia spre știre, semnând pe el «*Vidi*». Domnul Drögemüller știa din aritmetică, că dacă aduni într'una, trebuie să iese la urmă o sumă considerabilă și astfel credea, că prin neobosita adaugere de «ameliorări», își va putea ridică școala la culmea perfecționării. Dacă-i venia însă cineva cu metode nouă, cu reforme sau chiar cu scopuri nouă în învățământ, atunci îl cuprindea o adevărată groază și-l treceau toate fierbințelile. Ce cutezanță din partea unui profesor, să-și închipue că el poate ști anumite lucruri mai bine decât domnul director!

Concepția despre oficiu a dlui Drögemüller se răzîmă pe trei axiome, ca pe trei stâlpi neclintîți:

1. Bătrânii sunt mai cuminți decât tinerii;

2. Morții sunt mai cuminți decât cei vii;

3. Superiorii sunt mai cuminți decât toți;

și concepția aceasta despre slujbă îi devenise și concepție de viață. Căci el eră de convingerea că un profesor n'are să se amestece nici în artă, nici în literatură, nici în politică și nici în alte lucruri, afară de slujba sa. Consecvent acestei convingeri el își petrecea tot timpul la masa de scris din cancelaria sa. Locuința îi serviă numai ca loc de dormit, iar în modesta lui bibliotecă nu găsiă nici o carte nouă. Cu toate acestea se credea un oficiant foarte conștiincios»...

Ferice de școala pe care o conduce dl Drögemüller!

*

Planuri arhieresti. P. S. S. episcopul Miron dela Caransebeș, a spus, în cuvântarea prin care a mulțumit pentru urările ce i s'au făcut de Anul-Nou din partea credincioșilor Săi, următoarele cuvinte, cari cuprind un program de muncă pentru anul 1914:

«Și pentrucă și în anul acesta să putem face un pas înainte, aș dori ca să ne ajute Dumnezeu a întemeia «Asociația clerului nostru din eparhie», care să contribue la sporirea cunoștințelor, îmbogățirea experiențelor și astfel să ușureze acestor apostoli împlinirea grelelor lor chemări, dându-le ocazia a dezbate sub conducerea oarecui mai nemijlocită a ahipăstorului său mijloacele pentru promovarea intereselor bisericii și ale slujitorilor ei. De dorit și de mare lipsă ar fi apoi și o «Uniune a femeilor române din Bănat și din eparhie», a cărei primă preocupățiune să fie adunarea mijloacelor pentru întemeierea unei atât de necesare școale superioare de fete».

Ce-i drept, nu prea suntem obișnuiți să auzim programe pozitive de muncă din gura arhierilor noștri — dar, poate că tocmai aceasta e o notă care face ca discursul episcopului Miron să trebuiască a fi relevat.

■

LITERATURĂ.

„**Vlaicu-Vodă**“. De câteva luni încoace publicul cetitor din România e alarmat de aucteta pornită de revista *Flacăra*, care ar fi voit să dovediască că autorul dramei istorice *Vlaicu-Vodă*, jucată pentru întâia oară pe scena Teatrului Național din București în 12 Februarie 1902, nu este dl Alexandru Davila, ci răposatul scriitor Alexandru Odobescu.

Adecă se zvonise, că dl Davila ar fi avut toate manuscrisele rămase dela Odobescu, că între acestea s'ar fi găsit și drama *Vlaicu-Vodă* și că dl Davila ar fi prescris-o, ar fi schimbat-o puțin și ar fi edat-o supt numele său. Cu alte cuvinte: ar fi plagiat-o.

Dovada s'ar fi putut face ușor, dacă s'ar fi găsit scrisoarea lui Odobescu, adresată din Londra lui Alecsandri, care eră în Paris, prin ministrul afacerilor străine, pe-atunci Eug. Stătescu. Odobescu scriă «că a terminat două drame istorice române în versuri». Așa mărturisește fiul lui Eug. Stătescu și d-l C. Anghel, fratele poetului Anghel, cari au *cutit* scrisoarea lui Odobescu. Corespondența lui Stătescu o are în păstrare d-l G. Corbescu, care a refuzat să meargă *îndată* la moșia Petrești, unde se păstrează corespondența, pentru ca să caute scrisoarea împreună cu d-l C. Anghel. Pe motiv că trebuie să aștepte învoirea în scris a dlui Eug. Stătescu, — fiul, a întârziat producerea dovezii și când a sosit în sfârșit învoirea și cei doi au plecat la Petrești

(împreună cu d-l Al. Davila, autorul lui Vlaicu-Vodă) și aici au căutat scrisoarea .. ea nu mai eră în locul indicat de d-l Stătescu, dispăruse. D-l C. Anghel lasă să se ghicească dintre șirele declarației sale făcută redacției «Flacării», că scrisoarea a dispărut din voința celor ce împiedică cu orice preț lămurirea misterioasei afaceri literare.

În lipsa acestei dovezi «materiale», care dacă nu s'ar fi răscolit acum lumea, ar fi putut redă odată lui «Vlaicu-Vodă» pe adevăratul său autor — dacă cumva întreagă afacerea nu este o intrigă de teatru, căci ea încetă deodată cu căderea d-lui Al. Davila din directoratul teatrului național din București! — oștirea adversarilor a încercat să dea *alte* dovezi.

1. I. S. Petrescu, profesor, arată că Odobescu a avut de gând, să scrie și teatru. În manuscrisele lui se găsesc schițate 5 piese (2 comedii, 2 drame, 1 legendă) și titlul încă al unei drame. Cele trei drame sunt, toate, istorice (*Decebal*, *Pribegitul* (Ion Basarab 1330 - 1346, *Veneticul*, Radu dela Afumați 1524 - 29). Din *Decebal* au rămas 30 de versuri. Ceeace bate la ochi din înșirarea acestor titluri nu sunt numele istorice, ci *epocele vechi*, din care Odobescu își ia subiectul dramelor sale. *Aceasta* apropie schițele sale de *Vlaicu-Vodă* al d-lui Davila.

2. D-na Odobescu își aduce aminte, că Odobescu lucră la Paris la două piese de teatru: *Rafaila* și *Vintilă-Vodă din Slatina*. Printre manuscrisele lui Odobescu s'au găsit însă două schițe de *novele* cu titlurile acestea, spune d-l Al. Șerban, care a condus dela început până la sfârșit întreagă campania contra și pentru «*Vlaicu-Vodă*». Această constatare dezarmează pe toți ceice pun un deosebit preț pe faptul, că Odobescu s'a gândit să scrie

și drame. Căci trebuie să te întrebi dacă nu cumva el a *renunțat* la forma dramatică și s'a mulțămît cu a novelei istorice?

3. Motive mai grave: a) d-l Davila afirmă, că *d-sa* a *găsit* numele lui Vlaicu, căci el nu se află în nici unul din istoricii noștri. D-l A. Șerban dovedește că tocmai.. *Odobescu* îl are.

b) Vlaicu-Vodă, în drama d-lui Davila, trimete pe mama sa mașteră, pe doamna Clara, la mănăstirea Snagov. Acțiunea din dramă se petrece între anii 1360—1375. Toți istoricii noștri pun zidirea mănăstirii Snagov la o dată mai *târzie*. Numai *Odobescu* admite zidirea ei în anii de domnie ai lui Vlaicu. D-l Al. Șerban adaugă: d-l Davila nu a cunoscut părerea aceasta a lui Odobescu, fiindcă din aceeaș scriere a lui Odobescu ar fi putut afla, că acesta întrebuițează numele *Vlaicu*; și atunci n'ar fi putut afirma, că *d-sa*, d-l Davila a găsit numele, când doar l-ar fi găsit la *Odobescu*.

c) D-l Davila îi comunică odată d-lui G. Diamandy autorului dramatic, un subiect de legendă istorică, ca și când subiectul acestei legende la-r fi aflat d-l Davila însuș. D-l Șerban arată, că acest subiect a fost prelucrat în proză tot de *Odobescu*, care a și publicat legenda.

Dacă d-l Davila n'a cetit pe *Odobescu*, mărturisirile d-lui Diamandy ar dovedi, că d-l Davila *are* de fapt *manuscrisele* lui Odobescu; iar dacă d-l Diamandy a zis cătră d-l Șerban cuvintele: «*D-ta* devii *indiscret*», aceasta dovedește că și d-l Diamandy crede, că d-l Davila are ori a avut manuscrisele lui Odobescu. Dialogul între d-nii Davila și Diamandy nu dovedește însă nimic, întrucât d-l Davila a *putut ceti* legenda *publicată* de Odobescu.

Cu toată gravitatea acestor motive, nici unul nu ne dă o dovadă *materială*.

Alte dovezi sunt cele orale.

Odobescu ar fi celtit două acte dintr'o dramă «Doamna Clara» (aşa se numeşte mama lui Vlaicu-Vodă!) d-lui Rădulescu-Niger şi răposatului Sion. După reprezentarea lui Vlaicu-Vodă al d-lui Davila (1902), d-l Rădulescu-Niger i-ar fi spus d-lui Mircea Demetriade, că două acte ale lui Vlaicu-Vodă sunt aceleaşi, pe cari le-a auzit el cetite de Odobescu. Acelaş lucru l-ar fi spus Sion tot după reprezentarea lui Vlaicu-Vodă unui avocat. Dar acelaş Sion a scris după reprezentarea lui *Vlaicu-Vodă* un foileton elogios despre această dramă, pentruca «să nu se pună rău cu Palatul» (??) Unde mai poate fi aici *dovada*?

Încă o dovadă ar există, aceasta cea mai puternică, că Odobescu a scris pe Vlaicu-Vodă şi nu d-l Davila. Această dovadă este tot o scrisoare, deci o dovadă *materială*. În ea Odobescu scria pictorului Satmary-tatăl, că a *terminat* o piesă istorică *Doamna Clara* şi-l ruga să-i facă schiţele costumelor. D-l Satmary-fiul (ca şi d-l Stătescuful!) a cetit scrisoarea, a comunicat conţinutul ei d-lui Mitică Dumitriu, un cunoscut sportsman, acesta d-lui Rădulescu-Niger, acesta d-lui Al. Şerban etc. Dar scrisoarea... nu mai există. D-l Satmary-fiul a ars-o, deoarece zice d-l Şerban, este prietin de *34 ani* cu d-l Davila.

D-l P. Locusteanu a încercat într'un articol să aducă în sprijinul paternităţii lui Odobescu dovezi stilistice şi unele asemănări ce s'ar găsi în compoziţia lui *Vlaicu-Vodă* şi a novelei lui Odobescu *Doamna Chitajna*. Incercarea d-lui Locusteanu însă nu poate convinge decât pe ceice dau crezare aparenţelor.

Concluzii. Campania d-lui Al. Şer-

ban a dat un singur rezultat pozitiv; Odobescu *avea de gând* să scrie şi drame originale.

În schimb a făcut să se arză acele două importante scrisori ale lui Odobescu, cari singure ar fi putut servi ca dovezi în chestia paternităţii lui Odobescu; (*dacă* scrisorile au existat!)

D-l Şerban n'a fost un strategian dibaciu. Căci o astfel de campanie se deschide numai *dupăce* ai în mână cele 2 scrisori.

Prin urmare nu se va mai putea dovedi niciodată cu siguranţă, cine e autorul lui *Vlaicu-Vodă*? Ba da. Dacă d-l Davila va mai scrie o dramă în versuri «ori dacă se vor găsi şi alte fragmente din dramele în versuri ale lui Odobescu. Fragmentul din *Decebal* nu poate servi ca dovadă, cel mult ca o dovadă, că d-l Davila şi nu Odobescu a scris «Vlaicu-Vodă». (V. Flacăra III. nos. 9-14).

*

Catedra de istoria literaturii germane moderne dela universitatea din Viena încă nu s'a ocupat. Dacă am voi să facem o glumă, am zice: fiindcă mini.tru de culte al Austriei nu este d-l Apponyi. Dar se fac şi acolo încercări de-a o da unei persoane, care nu e pregătită pentru a o putea ocupa. S'ar rupe atunci tradiţia, care a văzut pe această catedră pe trei din cei mai de frunte istorici literari: Wilhelm Scherer, Erich Schmidt şi Iacob Minor. Mai mult decât pregătirea ştiinţifică a profesorului titular va interesă publicul mare să ştie ce are de făcut un astfel de profesor universitar, pentruca să i se şteargă odată din închipuire deşarta credinţă, că un profesor universitar predică numai dela catedră.

Pe lângă pregătirea lecţiilor, care se fac utilizând toate, până la cele mai recente studii de literatură, — pro-

fesorul de lit. dela Viena sau Berlin trebuie să aleagă an de an vreo 100 de teme, pe cari le împarte membrilor din seminar și încă 100 de teme de doctorat și pentru a le putea censura va trebui să cunoască însuș materialul ce va fi cercetat și bibliografia lui. Nu va putea neglija însă nici studiile sale personale, căci învățații și revistele așteaptă dela el îndrumări, ca dela unul care ocupă cea mai înaltă treaptă în ierarhia științei literaturii. Astfel încât nu e mirare, dacă în Austria și pressa protestează contra numirii unuia, care socotind după lucrările lui de până acum, nu va putea împlini îndatoririle acestea.

Premiile Nobel. Leonard *Hwass*, martorul testamentar al mecenatului svedez Dr. Alfred *Nobel*, protestează contra felului, cum împarte academia din Stockholm premiile «Nobel» de câte 150,000 cor. Articolul a făcut senzație și a fost publicat de toate ziarele din lume. *Hwass* explică spiritul testamentului lui Nobel.

«Premiile Nobel nu pot să fie semne de distincțiune, nici decorații pentru veterani... Dați premiul numai acelor bărbați, dela a căror muncă se poate aștepta încă un mare rod pentru omenime». Cu un clasic exemplu *Hwass* ilustrează părerile sale: dacă ar fi existat premiile Nobel încă pe vremea lui Goethe și Schiller, Nobel însuș l-ar fi dat lui Schiller cel sărac, academia din Stockholm însă l-ar fi dat de sigur bogatului Goethe. Premiile n ar trebui să se dea nici unor oameni bătrâni, cum au fost istoricul Mommsen (82 ani) și poetul Carducci (70 ani) căci ele se dau atunci mai curând moștenitorilor și nu premiaților. *Hwass* crede, că cu ajutorul *pressei* tuturor țărilor s'ar putea găsi acele spirite puternice, sufocate de mizeriile vieții,

dar demne» de-a lua un premiu de 150,000 cor. care să le ușureze traiul și munca.

Noi credem că un drum mai sigur și mai bun decât pressa, care este prea des interesată, ar fi chestionare adreseate de academia din Stockholm tuturor academiilor și în lipsa acestora societăților literare și științifice din celelalte țări, cari să recomande spre premiare pe ceice împlinesc condițiile așa cum le-a clarificat *Hwass*. Ori academia svedeză ar trebui să înființeze reviste internaționale de specialitate, în cari învățații străini ar prezenta în studii serioase pe candidații fiecărui popor.

Până acum însă comisia de premiare n'a avut puțința de-a găsi pe cei chemați și decât să dăruiască premiul unui nechemat l-a dat mai bine învățaților și scriitorilor de renume mondial...

Meseriaș și poet. Germania, care a dat literaturii pe vestitul poet-cizmar Hans Sachs, a dat în zilele noastre literaturii dialectale pe încă un poet, care e totodată și meseriaș. Îl chiamă August Hinrichs. A scris o dramă în 5 acte, în versuri endecasilabice, în care a tratat subiectul tradiției legate de numele lui Friljof. Drama a fost și reprezentată — cu succes — pe scena teatrului din Thale.

ISTORIE.

O istorie politică a poporului românesc din Ardeal și Ungaria. Dupăcum cetim prin gazetele noastre comitetul național a însărcinat pe distinsul istoric Dr. I. Lupaș cu scrierea istoriei luptelor noastre politice dela 1780 încoace. De mult se resimte necesitatea unei astfel de scrieri, care să arate legătura vieții noastre politice cu

tradițiile trecutului. Publicul nostru e foarte puțin orientat asupra fazelor prin cari a trecut poporul românesc din Ardeal. Chiar și hotărîrea comitetului național o dovedește aceasta, deoarece luptele noastre politice se încep la 1790 și nu la 1780. Bănuim, că d-l Lupaș nu a fost de față la ședința comitetului, fiindcă hotărîrea s'a luat de — laici în aceasta materie.

Elenismul în România. În timpul mai nou în toate țările culte a început a se da o foarte mare importanță bizantinisticei, studiului, care se ocupă cu Bizanțul și popoarele Europei răsăritene. Sub titlul de mai sus d-l D. Russo, într'un esecelent studiu, arată însemnătatea Bizanțului și a culturai bizantine, cum și foloasele bizantinisticei pentru cultura română, tratând la urmă despre Grecii din principate înainte și după 1453. «Pe lângă studiul limbii și literaturai, al instituțiilor și al artei, într'un cuvânt al culturai bizantine, zice d-l Russo, Românul trebuie să îndrepte cercetările sale și să urmărească influența bizantină asupra culturai românești, să cerceteze literatura și cărțile liturgice, arta și instituțiunile nu numai în sine, cum le cercetează popoarele culte, Germanul sau Englezul de pildă, ci să vadă ce elemente intrate în literatura românească, ce motive ale artei române, ce instituții de-ale statului se datoresc influenței bizantine, ce cuvinte sau obiceiuri se datoresc relațiilor Românilor cu Bizanțul, să cerceteze cronicile și legislația bizantină, nu numai cum le cercetează celelalte popoare culte, ci și ca monumente, cari au servit ca modele pentru legislatorii români, sau în cari se află prețioase știri despre trecutul românesc».

Influența greacă asupra Maghiarilor sub regii arpadini. D-l Dr. Sztripszky Hiador, care s'a ocupat și cu istoria noastră, într'un studiu mai nou cercetează urmele cele mai vechi ale influenței grecești din Ungaria. Se știe, că unii dintre istoriografii unguri susțin, că poporul maghiar a primit creștinismul, mai întâiu, din Bizanț. D-l Sztripszky arată, cu un număr mare de mărturii istorice intrucât e îndreptățită aceasta aserțiune. De fapt o parte dintre Unguri pe timpul regilor arpadini urmau ritul grecesc — cum crede dânsul, — în urma atingerii cu Grecii. Că Românii ar fi avut vreo parte la încreștinarea Ungurilor o contestă D-sa, deoarece nu admite părerea, că atunci ar fi existat Românii în nordul Dunării. Ca să facă propagandă literară pentru noua episcopie gr.-cat. maghiară ne dă și o însemnare a cărților liturgice grecești traduse în ungurește. Printre traducători găsim și numele lui Ioan Popoviciu, fost preot în Karczag, care a tradus liturgia sf. Ioan Gură-de-aur și a tipărit o carte de rugăciuni în ungurește sub titlul «Ortodox hitvallók imakönyve».

Păstoritul la poporul român. Sub acest titlu d-l P. Cancel, un tânăr cercetător istoric, criticând păreri emise în aceasta chestiune de D. O. Densușianu, ajunge la rezultate, cari ne interesează și pe noi. D. Sa analizând păstoritul la poporul român din nordul și sudul Dunării, arată, cât de greșită e afirmația acelora, cari susțin, că Românii au fost odinioară un popor compus numai din păstori nomazi. D-l Cancel cercetează amănunțit întreaga vieată pastorală română, natura și proporțiile ei și conchide, că în tot timpul Evului Mediu păcurarii și ciobanii au fost o mino-

ritate răsfirată, care nu se poate identifica cu marea majoritate compactă a neamului românesc. Aducând mai multe argumente în favorul părerii sale, d-l C. se întreabă «Poate concepe cineva organizațiuni politice la o populațiune de păstori nomazi, o organizație politică redusă, dar capabilă atunci când dominația străină va slăbi, să se emancipeze și să formeze în chiar Evul Mediu o putere politică, durabilă până azi? D-l Cancellari elucidează părerea cu multe dovezi luate din istoria Românilor ardeleni.



ȘTIINȚE.

Iarna la Polul Nordic (Regiunea Arctică). Ne plângem de gerul aspru al iernii, fără să ne dăm seama că frigul de prin părțile noastre e floare la ureche pe lângă cel din alte părți. De pildă pe lângă cel dela Polul Nordic. Toți exploratorii acestor ținuturi ne povestesc lucruri înfiorătoare despre gerul iernilor arctice.

— Toate alimentele luate cu noi se transformaseră în corpuri bizare, de nerecunoscut, — ne spune unul dintre aceștia, Dr. Kane, conducătorul expediției Grinnell la Polul Nordic (1854). -- Merele uscate erau asemenea unei stânci de conglomerat, atât de strâns lipite unele de altele și de părții buții, în care se aflau, încât abia cu secura puteau desface câte-o bucăciică, mai bine zis câte-o țandără din această mască, care apoi n' mai după încălzire îndelungată putea fi deslipită de lemn și consumată. Varza acră eră asemenea frumozelor lespezi de gresie strălucitoare. Lespezile, păturile puteau fi deslipite unele de altele nu mai cu ajutorul unei năzi și al unui ciocan. Zahărul avea o înfățișare de tot curioasă. Par'c'ar fi fost tărățe de

lemn amestecate cu cauciuc topit. Doar cu fereștrăul de mai puteam tăia după trebuință câte-o bucăciică. Untul, unsoarea de porc, ba chiar și petrolul (la noi nici nu înghiața), înghețaseră atât de tare, încât numai cu ajutorul unei dălți, făcută anume, și cu ciocanul puteau fi scobite. Dar cărnurile? Adevărate mozaicuri florentine, monstruoziități de petrefacte antidiluviene, văzute numai în muzeele din Bologna și Milan. La crepatul acestor corpuri, de se cure nici nu poate fi vorba singure daltă, peana, ciocanul și baro-ul ne pot stă într'ajutor. Și nu erau decât — 30° C! O doagă de bute a fost încălzită timp de două zile la +24 C și nu se desghetase, decât la o afunzime de câțiva centimetri dela suprafață. Atinsă, părea de sticlă. Toate bucăciile mai mărunte erau ca și gloanțele și cartușele de tun.

Câte experimente dureroase n'a trebuit, să facem, până să ne dăm seamă, că ne aflăm în împărăția Majestății Sale Polul Nord-Impărat?! O bucată de ghiață cristalină, dusă în gură, se desprindea de buze și limbă numai ducând cu sine și pielea, de care se atinsese. Ce plimbări frumoase răcoritoare poți face pe-aici! Indrăgostiților din toată lumea și toți, câți nu vă puteți stămpăra focul unei patimi veniți, veniți aici cu toții! Simți, cum adierile blânde ale boarei, îți pătrund pân' la inimă, simți cum curăță interiorul, cum evaporează focul, cum limpezesc judecata; te simți ușor, nevinovat fericit. Veniți voi toți, guralivilor, ambițioșilor și egoiștilor, veniți cu toții și vă potoliți chinurile patimilor voastre nebune! Părul din cap, din urechi, gene-sprâncene, barbă, totul e alb, învălit în straturi groase de promoroacă. De mustați și barbă se leagăna aninați țurțuri lungi de ghiață. Scoți la întâmplare limba din gură, îndată înghiață de buze și numai cu

meșteșug deosebit o poți iar deslipi. Pe-aici nu-i bine, să vorbești prea multe. Închizi ochii, de nu-i deschizi repede, pleoapele și genele îngheață și numai cu greu le poți deslipi deoaltă. Îți pleci cumva bărbia, cu mirare vezi, că n'o mai poți ridică, căci barba îți s'a prins, înghețând de piept. Puștile, Doamne, par a fi călît: în foc! Ard, trec prin mânușile groase, ce le purtăm în mâni și ne opăresc palmile. De se întâmplă, să ai prin buzunare un briceag, o bucățică de metal, o simți atât de rece, încât pare, că te îngheție cineva cu ea, nu altceva.

Întorci vântului spatele. Te cuprinde îndată o căldură dogoritoare. Șiroaie de sudori îți se preling pe întreg trupul, pe plămâni îți se lasă un fel de nădușeală. Un «stînga-împrejur» și iarăș ne răsboim cu crivățul. Doamne ce schimbare și n'am făcut, decât câțiva pași! Sudoarea, căldura, nădușeala le vezi, înălțindu-se, asemenea unui fum subțire. Pare c'au sburat și hainele și pielea și oasele și nu îți-a mai rămas numai măduva. E timpul, să ne reîntoarcem, căci începem a nu mai simți nimic; o moleșală plăcută dă a ne cuprinde mai întâiu mânilor apoi picioarele. Insoțitorului meu îi înghețaseră fălcile. Ne grăbim spre mica noastră patrie, spre cabina rece a corăbioarei lăsate în urmă, ne grăbim, să sărbătorim ziua nașterii marelui Washington. Nu putem face, să se încălzească câtuși de puțin atmosfera, simpatică de altcum, a micii noastre locuințe: flăcăii încep să joace, să cânte, batem în palme, închidem toate deschizăturile micii cabine. Un nour gros de aburi învaluie încetul cu încetul totul. Trupurile înfierbântate ale flăcăilor păreau niște busteni fumegânzi. Artiștii (căci începuseră, să joace o piesă teatrală) își descopereau capetele, ce aburiau asemenea blidelor pline cu

cartofi fierți. Actorii abia mai puteau fi văzuți. Ne uităm la termometru, arată 30°C. sub punctul de înghețare. Însfârșit se liniștește totul și o nostalgie ne cuprinde sufletele.

Eșim pe punte. Nicăiri nici o vie tate. Numai ghiață și zăpadă. De când s'a început iarna (21 Decembrie) o biată vulpe rătăcită a fost singura viețuitoare, ce-am văzut-o. Toate s'au dus spre sud. Numai luna împrăstie pe nemărginitele câmpii razele sale răsfrânte, surii. Nici un șgomot, nici o mișcare, nimic, afară de cei 31. Și când te gândești, că tu ești al treizecișidoilea viețuitor în această împărăție a morții simți, că nici tu nu mai trăiești. Mai bine zis, simți, că vei trăi vecinic.

*

Cartofii despre care se știe, că sunt puțin nutritori, cei mai mulți se produc în Germania. Germania ar putea încărcă cu recolta anuală a cartofilor săi un tren aproape cât ecvatorul de lung (cel mai lung cerc ce înfășoară pământul). Să nu credem însă că Nemții întrebuințează la mîncat această cantitate enormă de cartofi; pentru aceasta le ajunge o parte mică, iar restul îl întrebuințează la fabricarea feluritelor articole de comerț: amidon (întăreală), spirt sago și fiind vorba de *Germania*, mai pu tem spune despre această puternică țară că și în alte privințe e cea dintâi, sau printre cele dintâi din lume. Hărnicia și dorința de a ști tot mai mult a Nemților au făcut, ca țara lor în scurtă vreme (abia 50 ani) să fie, prin comerțul său extern, în valoare de peste 19 miliarde mărci anual, a doua din lume. Anglia e cea dintâi. Germania cu producțiunea anuală a cărbunilor ar putea încărcă un tren lung de patru ori cât ecvatorul. În privința cărbunilor de piatră ocupă locul al treilea, în producerea fie-

rului e a doua din lume. Are cărbuni pe 1000 de ani, Anglia abia pe câteva sute. Are apoi multă sare și îngrășăminte artificiale și are mai pre sus de toate popor conștiu și mai stăruitor decât oricare altul. (Aus der Natur, 1913).



ECONOMIE.

Incheierile anuale (bilanțurile) băncilor române. Băncile noastre, aproape toate, și-au publicat încheierile anuale, sau cum se zice în termin tehnic, bilanțurile lor. Celce le-a urmărit, a putut constată un vădit progres față de trecut, un progres care în anul acesta nu s'a arătat în cifre înmulțite, ci în un pas serios spre întărirea lor. Aproape toate arată capitaluri proprii: rezerve mai mari. Profiturile realizate încă sunt demne de considerat. «Albina», care are singură cam a cincina parte din capitalurile proprii și de circulație a tuturor băncilor noastre, are un profit anual de peste 700,000 cor. «Victoria», mândra bancă dela Arad, peste 480,000 cor., «Timișiana» aproape 250,000 cor., «Bihoreana» peste 175,000 cor., «Ardeleana» aproape 170,000 cor. etc. Frumoase rezultate arată și celelalte bănci mai mari, ca «Patria», «Economul», «Lucefărul» și altele. În total luat băncile românești au capitaluri proprii (acționare și de rezervă) de peste 50.000.000. Depunerile ce le administrează se apropie de K 120.000.000, iar activele lor peste un pătrar de milion. Profitul anual trece bine peste 4 milioane. O putere considerabilă aceasta de care trebuie să grijim bine. Timpul e sosit deja.



Băncile noastre pentru cultura poporului. Mai anul trecut d-l Emanoil Comșa, dir. de bancă în Brad,

ne socotia d'estul de exact suma pe care băncile române o dau pentru scopuri culturale. Dânsul ne arată că se dă ori mai bine zis s'a dat cam 200,000 cor. Firește aceasta e suma care se arată. Noi cutezăm a zice, că dacă s'ar face o statistică și a sumelor, cari se dau pentru scopuri culturale despre cari nu se face publicitate, am ajunge la aproape 300,000 cor. Multe bănci dau mii de cor. despre cari publicul mare nu are cunoștință. Acolo e de ex. «Ardeleana», care dă pentru școala din Orăștie 6,000 cor. fără să publice; «Geogeană» din Geoagiu, tot pentru școală la 1,000 cor.; «Agricola», Hunedoara, «Grănișterul», Dobra tot cam asemenea. Dar apoi «Victoria»? Să socotim tot aici împrumuturile fără interese (exemplu, «Cassa de păstrare» din Săliște) ori cu interese minimale și altele asemenea ajutoare, și se va vedea că nu greșim în aprețierea ce o facem. Suma destinată pentru scopuri culturale se urcă an de an. În anul acesta de exemplu ea va arăta un cvoșient destul de urcat față de trecut. Așa de exemplu numai «Albina» și «Victoria» dau 86,000 Cor, față de cea 40,000 din anul precedent. La celelalte bănci încă se observă urcare potrivită. Cum se vede băncile noastre își fac datorința și și-o vor face din an în an tot mai mult. Să fim numai cu răbdare și să le sprijinim!

Școala comercială din Brașov.

Intr'o cronică trecută arătam că băncile române au început să contribuie cu sume frumoase pentru a dă posibilitate școalei comerciale din Brașov să-și zidească un nou edificiu școlar. Inițiativa pentru adunarea acestor sume a luat-o «Solidaritatea», care a făcut asupra băncilor noastre «un arunc» de peste 100,000 cor. Cu deosebită satisfacție amintim, că până acum s'au

adunat aproape 80,000 cor. și e cea mai bună speranță să se mijlocească ori chiar întrecă suma preliminară de «Solidaritatea». Iată un act prea frumos pentru cari băncile române merită toată recunoștința. Pe lângă bănci se fac contribuiri frumoase și din partea foștilor elevi, cari până acum s'au anunțat cu aproape 25,000 cor. Și de sigur vor mai urmă. Dacă se va adună dela bănci și foștii elevi 130 - 140,000 cor., va fi un fapt care ar putea face cinste oricărui popor cu cultură și avere neasemănat mai mare ca a poporului nostru începător pe toate terețele.

Banca de asigurare. Are deja doi ani de activitate. Capitalurile asigurate contra incendiului trec peste 36 mil., iar cele de viață peste 4 mil. Incasso de premii e aproape 310 mii cor., iar rezervele de peste 100 de mii cor. Câștigul anual 50,000 cor. Pentru anii grei economici prin cari a străbătut și pentru împrejurările noastre, rezultatele dobândite sunt destul de mulțămitoare.

Noul împrumut de stat. Statul ungar a contractat de curând un mare împrumut de o jumătate de miliard (500 milioane). Nici unul din împrumuturile de până acum nu a fost așa de mare. Împrumutul se ia cu deosebire din Germania și Anglia și se întrebuițează parte pentru plățirea unor alte împrumuturi de mai înainte (125.000 000 cor.), parte pentru acoperirea marilor cheltueli militare făcute în anul trecut și parte pentru nouă investiții în căile ferate. Statul plătește după acest împrumut $4\frac{1}{2}\%$ și e dator să-l amortizeze în 60 de ani. Celor cu cari a contractat acest împrumut le dă obligațiuni de stat (rentă) cari sună pe 100, 200, 500, 1,000, 2,000, 5,000 și

10,000 cor. Statul nu a căpătat decât numai 88'25 cor. pentru fiecare sută nominală. Acesta este *cursul de emisiune* (88'25) cum i se zice în lumea financiară.

ACTIVITATEA ASOCIAȚIUNII.

Cursuri de dantelerie pentru țărance. Asociațiunea cu ajutorul reuniunii femeilor din loc studiază chestiunea cursurilor de dantelerie ambulante la sate, pentru a creă țăranelor un nou izvor de venit. Bursierele Asociațiunii, d-șoarele Teberia Barcianu și Lucreția Iosif vor fi instructoarele în aceste cursuri.

Despărțămintele. S'au împărțit ajutoare pentru aranjarea prelegerilor populare următoarelor despărțăminte: Baia-mare 100 cor. Becicherec 100 cor. Beiuș 100 cor., iar câte 50 cor. desp. Abrud Cămpeni, Aiud—Teiuș, Albalulia, Beclean, Bistrița, Blaj, Brad, Ceica, Cluj, Gurghiu, Iliă, Indol, Jiu, Lugoș, Mercurea, M.-Ludoș, M.-Oșorheiu, Năsăud, Sălciua, Șimleu, Tinca, Turda, Verșet, Vișeu—Iza și Zernești.

Desp. nouă s'au înființat în Boșșebiș (comit. Arad) director Dr. Aurel Grozda, avocat; Crasna (comit. Sălăgiu), director: Grațian Flonta, preot.

În curând se vor reorganiza despărțămintele *Caransebeș, Orade, Făgăraș* și *Bucium*. În Maramuraș, se va înființa un despărțământ nou al *Su-gătagului*, iar în Sălăgiu, al *Zălaului*.

Aviz.

Rugăm pe domniile directori ai despărțămintelor să binevoiască a ne trimite obligațiunile membrilor. Cei ce nu ne vor trimite obligațiuni și nu vor plăti taxa de membru până la 1 Aprilie a. c., nu vor mai primi «Transilvania».

Biroul Asociațiunii.